| مقاله |

| مجید جلیسه

| آینهٔ پژوهش ۱۹۴
| سال سی‌وسوم، شمارهٔ دوم،
| خردادوتیر ۱۴۰۱

چاپ نوشت (۱)

نگاهی به چاپ نافرجام نسخه‌برگردان قرآن شماره ۴ آستان قدس

۲۷-۶۳

چکیده: چاپ نسخه‌برگردان نفایس نسخ خطی کتابخانه‌ها تقریبا از اوایل دوره پهلوی اول در ایران رایج می‌گردد. در این میان یکی از بزرگترین و قدیمی‌ترین کتابخانه‌های ایران یعنی کتابخانه آستان قدس رضوی به صورت ویژه‌ای در این راه قدم گذاشته و آثار ارزشمندی را به این شیوه چاپ و منتشر می‌نماید. مقاله حاضر به بررسی این فرایند و همچنین تاریخچه چاپ نسخه‌برگردان یکی از مهمترین قرآن‌های خطی این کتابخانه که به قرآن خطی شماره (۴) معروف است و البته ناکام می‌ماند می‌پردازد.

کلیدواژه: نسخه‌برگردان- فاکسیمیله- احمد رجائی بخارایی- آستان قدس رضوی- بنیاد فرهنگ ایران - علی‌اکبر سعیدی سیرجانی- قرآن شماره ۴ - قرآنهای خطی- پرویز ناتل خانلری

در انتشار این مقاله مرهون لطف آقای دکتر مصطفی لعل شاطری هستیم که با محبت خود بخشی از اسناد مربوط به این قرآن را از مرکز اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی برای من تهیه نمود. همچنین از دکتر مرتضی کریمی‌نیا نیز کمال تشکر و قدردانی را دارم که تصاویری از قرآن شماره (۴) و اطلاعاتی درباره آنرا در اختیارم گذاشتند و از دوست عزیز و با محبت آقای اسماعیل مهدوی‌راد و همکارانشان در کتابخانه تخصصی ادبیات که دو کتاب «یادنامه استاد زنده‌یاد دکتر احمدعلی رجایی بخارایی» و «سوره مائده از قرآن کوفی با ترجمه استوار» را برای استفاده حقیر اسکن و برای من ارسال نمودند نیز کمال تشکر و قدردانی را دارم.

طباعة الكتب (١)
إطلالة على تعثّر طباعة استنساخ النسخة القرآنيّة رقم ٤ في العتبة الرضويّة المقدّسة
مجيد غلامي جليسة

الخلاصة:شاعت وازدهرت طباعة الكتب المستنسخة من نفائس المخطوطات الموجودة في المكتبات الإيرانيّة منذ أوائل العهد البهلوي تقريباً. وفي هذا السياق تحتّل مكتبة العتبة الرضويّة المقدّسة مكانتها الخاصّة باعتبارها أكبر وأقدم المكتبات الإيرانيّة التي كانت لها مساهماتها المميّزة في هذا المجال، حيث قامت بطباعة ونشر الكتب القيّمة من هذا النوع.
والمقال الحالي يتناول هذه العمليّة بالبحث، مع استعراض تاريخ استنساخ وطباعة واحدة من أهمّ مخطوطات القرآن الكريم والموجودة في المكتبة الرضويّة، وهي النسخة القرآنيّة التي تحمل الرقم (٤)، وهي المحاولة التي لم يكتب لها أن تكتمل بصورة ناجحة.
المفردات الأساسيّة: استنساخ المخطوطة، الفاكس (البريد التصويري)، أحمد رجائي البخارائي، العتبة المقدّسة الرضويّة، مؤسّسة الثقافة الإيرانيّة، علي أكبر سعيدي سيرجاني، القرآن رقم ٤، مخطوطات النسخ القرآنيّة، پرويز ناتل خانلري.

Notes on Book Publishing(1)
A look at the Unfinished Facsimile Publishing of the Qur›an Manuscript Number of4 in Astan Quds Library
Majid Gholami Jaliseh

Abstract: The facsimile publishing of exquisite manuscripts in libraries became common in Iran almost from the beginning of the first Pahlavi period. In the meantime, one of the largest and oldest libraries in Iran, the Astan Quds Razavi Library, has taken a special step in this way and has published valuable works in this way. This article examines this process as well as the history of the facsimile publishing of one of the most important Quranic manuscript of this library, which is known as Manuscript of Quran No. 4, and of course it was not finished.
Keywords: Facsimile - Ahmad Rajaei Bokharai - Astan Quds Razavi - Iran Culture Foundation - Ali Akbar Saeedi Sirjani - Manuscript of Qurans No. 4 - Parviz Natal Khanlari

درآمد

چاپ نوشت مجموعه‌ای از یادداشت‌های کوتاه و بلند است که چاپ به مثابه یک رسانه و مرکزیت ثقل بسیاری از اتفاقات تاریخی، سیاسی، اجتماعی، دینی و ... را در قلب خود مد نظر دارد و از این منظر به معرفی کتاب‌ها و بیان وقایع مهمی می‌پردازد که به نوعی چاپ در آنها دخیل و یا تأثیر داشته است.

در اولین یادداشت از باب تبرک و تیمن توفیق حاصل گردید که ضمن بیان اولین تلاش‌ها در چاپ نسخه‌برگردان قرآن‌های نفیس کتابخانه آستان قدس رضوی داستان تلاش‌های نافرجام چاپ نسخه‌برگردان یکی از مشهورترین نسخه‌های خطی قرآن در این گنجینه یعنی قرآن شماره (۴) را بازگو کنم.[۱]

فاکسیمیله، چاپ عکسی و یا نسخه‌برگردان

(Facsimile) متشکل از دو واژه لاتین (Fac) و (simile) به معنی ایجاد کپی مشابه از یک نسخه خطی، کتاب و یا نقشه قدیمی با ارزش تاریخی مشخص است که در زبان فارسی معادل‌هایی چون چاپ عکسی، گراور و یا نسخه‌برگردان برای آن استفاده می‌شود، معادل نسخه‌برگردان معادل ابتکاری بود که مرحوم ایرج افشار برای این واژه مورد استفاده قرار داد و امروز بیش از هر اصطلاح دیگری شایع است.

این نوع از چاپ نسخه‌های خطی با هدف در دسترس قرار دادن تصویر نسخه خطی با ویژگی‌های مهمی چون خط مؤلف، کتابت نزدیک به زمان تألیف، کتابت از روی خط مؤلف، منحصر بفرد بودن، کتابت توسط دانشمندی مشهور، مضبوط بودن، ویژگی‌های فیزیکی مهم، آرایه‌های هنری، دقایق رسم‌الخط و یا به خط کاتبی مشهور بودن صورت می‌گیرد.[۲]

از قدیمی‌ترین کتاب‌هایی که به این شیوه در ایران منتشر شده است می‌توان از کتاب «تحفه الوزراء» یا «اندرزنامه» منسوب به اسدی طوسی (د ح۶۴۵ق.) اشاره نمود که به خط خوش‌نویس معروف میرعماد حسنی کتابت شده و به اهتمام سیدنصرالله تقوی در ۱۲ صفحه رنگی به سال ۱۳۱۴ در چاپخانه مجلس به صورت گراور به چاپ رسیده است.[۳]

آهسته آهسته چاپ و انتشار نسخه‌های خطی به این شکل در ایران باب گردیده تا بدانجا که شاهد هستیم برخی از ناشران صاحب‌نام چون بنیاد فرهنگ ایران در مجموعه خود فصلی در خصوص

---

۱. این قرآن در آن زمان به شماره موقت (۴) شناخته می‌شد ولی در حال حاضر به شماره ۱۷۳۲ در گنجینه کتابخانه آستان قدس رضوی ثبت شده است.

۲. جهت آگاهی بیشتر در خصوص ویژگی‌های یک نسخه برای نسخه‌برگردان شدن رجوع کنید به مقاله: چاپ نسخه‌برگردان مخطوطات. ایرج افشار. بخارا، شماره ۳، آذر و دی ۱۳۷۷، صص. ۲۲۸-۲۳۴.

۳. نسخه‌برگردان‌های متون علمی چاپ ایران. نادر مطلبی کاشانی. نامه بهارستان. پاییز و زمستان ۱۳۷۹، شماره ۲، صفحه ۹۱.

انتشار اینگونه آثار باز کرده و به صورت جدی به چاپ نسخه‌برگردان‌هائی از نسخه‌های خطی شاخص و مهم ایرانی اقدام می‌کند، که فهرست این نسخه‌ها به قرار زیر است:

۱- «تفسیر قرآن پاک» نسخه‌برگردان چهل و شش ورق از تفسیری بی‌نام و با مؤلفی مجهول، کتابت شده در حدود ۴۵۰ قمری و متعلق به دانشگاه لاهور منتشره در سال ۱۳۴۵

۲- «الابنیه عن حقایق الادویه» ابومنصور موفق بن علی هروی چاپ نسخه‌برگردان نسخه کتابخانه عمومی وین به خط اسدی طوسی منتشره در سال [۱۳۴۴]

۳- «الاغراض الطبیه والمباحث العلائیه» سید اسماعیل جرجانی از روی نسخه مکتوب به سال ۷۸۹ قمری محفوظ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، منتشر شده به سال ۱۳۴۵

۴- «السامی فی الاسامی» احمد بن محمد میدانی نیشابوری از روی نسخه مکتوب به سال ۶۰۱ قمری محفوظ در کتابخانه ابراهیم پاشای ترکیه منتشره به سال ۱۳۴۵

۵- «تفسیر قرآن کریم» ابوبکر عتیق سورآبادی نسخه خطی مکتوب به سال ۵۲۳ قمری محفوظ در کتابخانه دیوان هند لندن منتشره به سال ۱۳۴۵

۶- «الایضاح عن اصول صناعه المساح» نوشته ابومنصور عبدالقاهر بن طاهر بن محمد تمیمی، با ترجمه فارسی اسعد بن ابوالفضائل عجلی منتشره به سال ۱۳۴۷

۷- «پرده‌هائی از شاهنامه» از روی نسخه شاهنامه‌ای کتابت شده به سال ۹۷۱ قمری در کتابخانه شخصی امیراسدالله علم منتشره به سال ۱۳۴۶

۸- «بندهش» از روی نسخه منحصر بفردی که به خط گوبات شاه رستم بندار شه‌مردان که متعلق به خانواده انکلساریا منتشره به سال ۱۳۴۸

۹- «ترجمه صور الکواکب» تألیف ابوالحسین عبدالرحمن بن عمر سهل صوفی رازی و ترجمه خواجه نصیرالدین طوسی که به خط خود او از روی نسخه خطی کتابخانه ایاصوفیه ترکیه منتشره به سال ۱۳۵۱

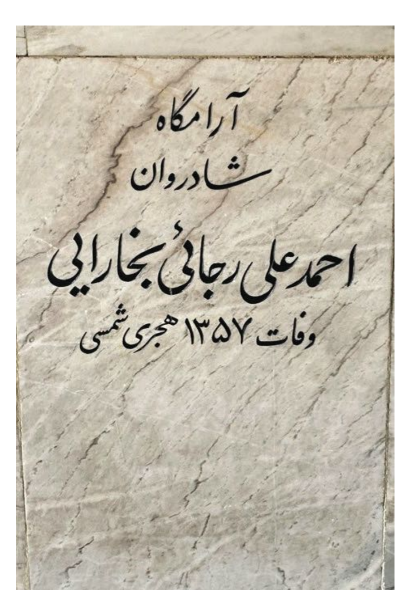
۱۰- «بندهش» از روی نسخه موجود در کتابخانه شمس العلماء دستور هوشنگ جاماسب‌جی

۱۱- «ذخیره خوارزمشاهی» سید اسماعیل جرجانی که به سال ۶۰۳ق. کتابت گردیده و به سال ۱۳۵۵ چاپ می‌گردد.

۱۲- «دیوان شرفشاه دولائی» از روی نسخه خطی موجود در آکادمی بخارست که در قرن ۹ استنساخ شده به سال ۱۳۵۸ چاپ می‌گردد

این بنیاد با انتشار این کتاب‌ها توانسته بود توجه بسیاری از مجموعه‌داران و کتابخانه‌ها را برای نسخه‌برگردان کتاب‌های شاخص جلب نماید و در همین راستاست که کتابخانه آستان قدس رضوی به عنوان یکی از قدیمی‌ترین و بزرگترین گنجینه‌های اسلامی و ایرانی تصمیم می‌گیرد تا برخی از نسخه‌های خطی شاخص گنجینه خود را به صورت نسخه‌برگردان منتشر نماید. این تصمیم با حضور دکتر احمدعلی رجائی بخارائی در این مجموعه جامعه عمل به خود می‌پوشد.

دکتر احمدعلی رجائی بخارائی

او در سال ۱۲۹۵ در مشهد متولد و دوره تحصیلات ابتدائی را به سال ۱۳۰۹ در مشهد به پایان رسانید و بعد از آن دوره متوسطه را در کرج آغاز و به سال ۱۳۱۵ با دیپلم رشته کشاورزی تمام کرد. بعد از آن شغل معلمی را برگزید و در اداره فرهنگ خراسان مشغول به تدریس شد. از سال ۱۳۲۲ به تهران آمده و در دبیرستان‌های مرکز به همان شغل دبیری و معلمی ادامه داد و همزمان این فرصت را یافت که در دانشگاه تهران در رشته زبان و ادبیات فارسی تحصیل و به سال ۱۳۳۴ موفق به اخذ درجه دکترا گردید.

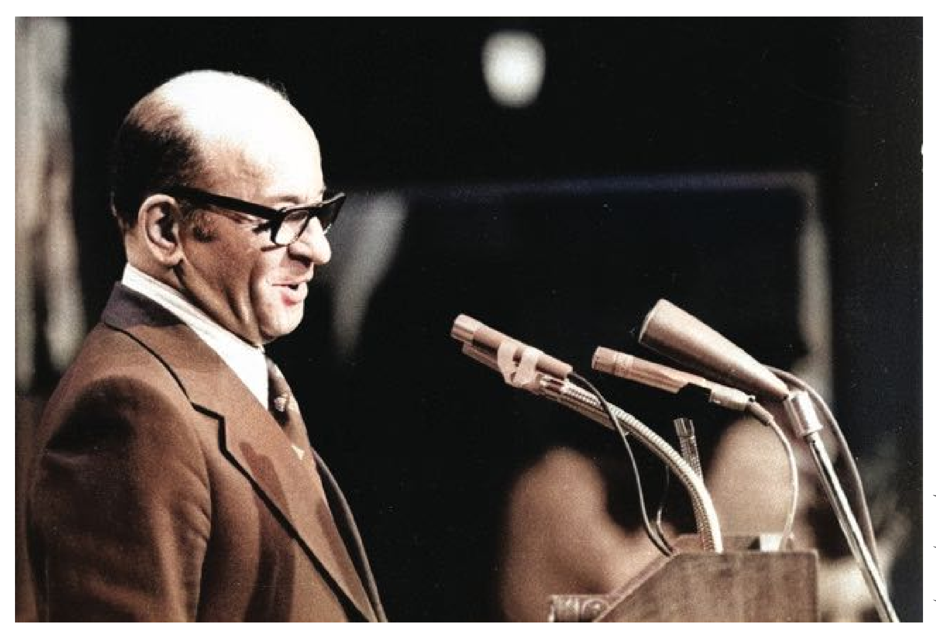
پس از گذران این دوران و اخذ درجه دکتری در سال ۱۳۳۶ به دانشگاه تبریز راه پیدا کرد و در آنجا به تدریس مشغول شد. در سال ۱۳۳۹ به دانشگاه مشهد منتقل و در دانشکده ادبیات با سمت دانشیاری مشغول به تدریس شد و چند سالی نیز همزمان با تدریس به سمت ریاست دانشکده ادبیات برگزیده شد.

ایشان بعد از بازنشستگی در سال ۱۳۴۸ از تابستان همان سال به کار در آستان قدس فراخوانده و در سمت مدیر کل امور فرهنگی تا سال ۱۳۵۰ مشغول به خدمت گردید.

بعد از اتمام فعالیتش در آستان قدس به تهران رفت و ضمن تدریس در دانشگاه تهران در بخش لغت بنیاد فرهنگ نیز به همکاری پرداخت. رجائی که از بیماری سرطان رنج می‌برد سرانجام، در اول مرداد ۱۳۵۷ درگذشت و در آستان امام رضا (ع) و راهرو شرقی ایوان عباسی صحن انقلاب به خاک سپرده شد.[۴]

---

۴ . دائره المعارف آستان قدس رضوی. گروه دائره المعارف. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی، جلد ۱، ۱۳۹۳، ص. ۲۹۷.

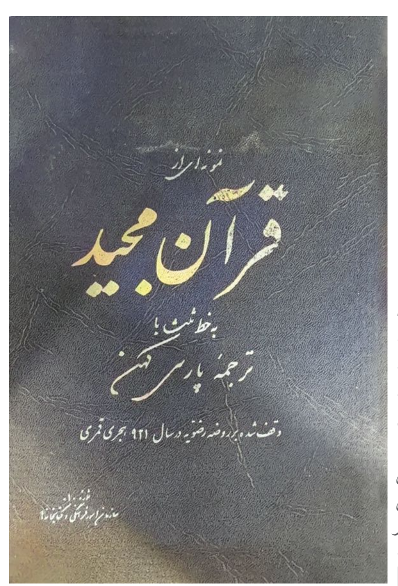
تصویر ۲. دکتر رجایی بخارایی، جشن توس در تالار فردوسی دانشکده ادبیات مشهد در سال ۱۳۵۵

نهضت چاپ نسخه‌برگردان در آستان قدس

رجایی در بدو ورودش به آستان قدس با نگاهی موشکافانه به گنجینه‌های نسخ خطی قرآنی دو طرح عظیم بازچاپ نسخ خطی قرآن با ترجمه‌های فارسی و فرهنگنامه قرآنی را برای بازشناسی و بهره‌وری هرچه بیشتر و بهتر از گنجینه نسخه‌های خطی آستان قدس پیشنهاد می‌دهد.[۵]

در مسیر نسخه‌برگردان نسخه‌های خطی قرآنی او با شناسایی و انتخاب بهترین نمونه‌ها از حیث خط و البته تذهیب و آرایه با توجهی ویژه به ترجمه های فارسی بین السطور به شکلی جدی ایده احیای زبان پارسی اصیل و کهن را دنبال می‌کرد. اتفاقی که در فرهنگنامه قرآنی تجلی پیدا می‌نماید.

بازچاپ نسخ خطی قرآنی کتابخانه آستانه قدس از جمله آمال و آرزوهای دکتر رجائی بود که خیلی زود بدان جامه عمل پوشاند. و اولین مجلد از نسخه‌برگردان‌های آستان

نمونه‌ای از قرآن مجید به خط ثلث با ترجمه پارسی کهن وقف شده بر روضه رضویه در سال ۹۲۱هجری قمری

به اهتمام: احمدعلی رجائی بخارائی [مشهد]: سازمان امور فرهنگی و کتابخانه‌ها، وزیری، ۱۰۰ص. [۱۳۴۹]

---

۵. این پروژه در زمان ایشان به سرانجام نرسید و بعد از رفتن رجائی از آستان قدس چندی نگذشت که به سال ۱۳۵۳ این سازمان تعطیل شد. بعد از انقلاب ۵۷ دکتر محمدجعفر یاحقی که از ابتدای این پروژه در کنار دکتر رجائی به این کار مشغول بود مجدد فرهنگنامه راه‌اندازی و با همکاری دیگر پژوهشگران موفق گردید ماحصل این تلاش در سال ۱۳۷۲ در قالب ۵ جلد کتاب و با نام «فرهنگنامه قرآنی» چاپ و منتشر گردید.

قدس رضوی با عنوان «نمونه‌ای از قرآن مجید به خط ثلث با ترجمه پارسی کهن وقف شده بر روضه رضویه در سال ۹۲۱هجری قمری» با شماره مسلسل (۱) به چاپ رسید. تاریخ چاپ این کتاب درج نشده ، اما در ذیل مقدمه آن به امضای احمدعلی رجایی تاریخ «فروردین ماه ۱۳۴۹ خورشیدی» نوشته شده است. این کتاب از آغاز جزء چهاردهم و جمعا اندکی کمتر از ثلث جزو، شامل تمام سوره حجر [۹۹ آیه] و قسمتی از سوره نحل [۹آیه] و چند کلمه از ابتدای آیه [۱۰] را شامل می‌شود و این نسخه به شماره ۱۴۴۹ در کتابخانه آستان قدس رضوی ثبت گردیده است.

بر هر روی کاغذ سه سطر از آیات به خط ثلث جلی بسیار خوش در پی هم نوشته شده و سه سطر ترجمه آن به خط نسخ زیبا با نوعی تفنن به صورت مورب کتابت گردیده است. به نظر می‌رسد ترجمه کهن و خط متعلق به قرن هشتم باشد ولی قرآن در بیست و چهارم ماه صفر سال ۹۲۱ هجری قمری توسط خواجه یاراحمد فرزند خواجه سلطان محمود نشابوری وقف شده است. احمدعلی رجائی ضمن نگاشتن مقدمه‌ای کوتاه، فهرست لغات و ترجمه فارسی سره آنها را نیز استخراج و در انتهای کتاب آورده است. پیرنیا[۶] استاندار خراسان و نایب‌التولیه وقت آستان قدس رضوی در مقدمه خود بر این سلسله چنین نوشته است:

«ضروری دانسته شد که نمونه‌هائی از قرآن‌های مترجم کهن آستان قدس در دسترس اهل فضل و محققان و علاقمندان گذارده آید تا هم از آن سخنان آسمانی در اندوختن سرمایه سعادت جاودانی سود جسته شود و هم از ترجمه‌های رسا و استوار پارسی سره آن زبان شیرین میهن عزیز بهره‌مند گردد. مطالعه در انواع خطوط و سیر تحول و تکامل آن و بررسی هنر استادان خط این نیاکان هنرمند و چیره دست ما خود نتیجه دیگری است که بی‌گمان از این سلسله انتشارات بدست خواهد آمد»

رجائی نیز در پایان مقدمه خود بر اولین جلد از این سلسله منشورات ذکر نموده که:
«نگارنده امیدوار است که نشر این سلسله نمونه قرآن‌های مترجم که آئینه‌ای در برابر گذشته درخشان ادبی و نشانه دین و ذوق و خرد نیاکان ماست ادامه یابد و صاحبدلان و هنرشناسان و محققان را سودمند افتد»

در ۲۹ فرودین ماه سال ۱۳۵۰ رجائی تصمیم می‌گیرد که قرآن ارزشمند و نویافته‌ای را به صورت نسخه‌برگردان

سوره مائده از قرآن کوفی
باترجمۀ استوار فارسی
ادارۀ امور فرهنگی آستان قدس

سوره مائده از قرآن کوفی کهن باترجمه استوار فارسی

با مقدمه: احمدعلی رجائی بخارایی
به اهتمام: علی‌اکبر سعیدی سیرجانی
مشهد: اداره امور فرهنگی آستان قدس، وزیری، ۱۲۴ص.، ۱۳۵۰.

۶ . باقر پیرنیا (۱۲۹۸-۱۳۶۷) از دولتمردان عصر پهلوی و نایب‌التولیه آستان قدس و استاندار خراسان در میانه سالهای ۱۳۴۶ تا سال ۱۳۵۰ بود. رک: دایره المعارف آستان قدس رضوی: ۲۶۳/۱.

چاپ و منتشر نماید. اینبار قرآنی به خط کوفی میانه و معرب از جزوات و اوراقی که در همان سالها در آستان قدس کشف شده است را انتخاب می‌کند. این نسخه خطی متعلق به قرن پنجم هجری و شامل آیه ۱۲۸ سوره نساء تا آیه ۸۴ سوره اعراف در ۲۸۶ صفحه به خط کوفی با ترجمه زیرنویس فارسی در ابعاد ۲۱/۶ در ۳۴/۵ سانتی‌متر که بر روی هر صفحه پنج سطر در اندازه ۱۳ در ۲۳ سانتی‌متر کتابت شده است.

او طی نامه‌ای [سند شماره ۱] به نایب التولیه آستان قدس پیشنهاد می‌دهد که این قرآن به صورت نسخه‌برگردان چاپ و منتشر گردد و از آنجا که جشن‌های دو هزار و پانصد ساله شاهنشاهی نیز نزدیک است این موضوع را بهانه‌ای می‌داند که این قرآن به صورت ۴ رنگ و به گونه‌ای نفیس چاپ و به عنوان تحفه‌ای ارزشمند از طرف آستان قدس رضوی به مهمانان اهدا گردد:

«اگر نظر عالی بر این قرار گیرد که در ایام برگزاری جشنهای دوهزار و پانصدمین سال شاهنشاهی ایران از طرف آستان قدس هم هدیه‌ای به مهمانان و مستشرقان خارجی و داخلی داده شود چاپ قرآن با ۴ رنگ و مجموع هزینه آن دو برابر چاپ دو رنگ باشد ارجح است و هدیه نفیسی خواهد بود که خارجیان از ایران و آستان قدس بخارج می‌برند زیرا خط کوفی با ترجمه کهن برای اهل فن تحفه‌ای ارزنده است»

در ابتدا تصمیم گرفته می‌شود که ۲۴۰ صفحه از این قرآن که مشتمل بر آیه ۱۲۸ سوره نساء تا آیه ۸۴ سوره اعراف است چاپ و منتشر گردد. اما چنانچه رجائی در مقدمه کتاب منتشره نیز اشاره می‌کند:

«چاپ رنگی همه آن أوراق به سبب زیان‌دیدگی پاره‌ای از صفحات مصلحت نبود و هم گران از کار بیرون می‌شد»

بنابریان تنها بخش سوره مائده از این قرآن به صورت چهاررنگ افست می‌گردد. البته رجائی اشاره می‌کند که در آینده همه صفحات این قرآن به صوت افست و سیاه، با مقدمه و ذکر مختصات و فهرست لغات چاپ و در دسترس اهل فن گذارده خواهد شد.[۷]

این نسخه خطی با عنوان «سوره مائده از قرآن کوفی کهن باترجمه استوار فارسی» در سال ۱۳۵۰ شمسی با شماره مسلسل (۴) منتشر می‌گردد. در چاپ و انتشار این اثر علی‌اکبر سعیدی سیرجانی نقش پررنگی داشته است.[۸] و چنانچه مد نظر رجائی بود این عبارت نیز در ابتدای کتاب درج می‌گردد:

«بمناسبت جشن فرخنده دوهزار و پانصدمین سال بنیان‌گذاری شاهنشاهی ایران که نمودار خدمت قوم ایرانی به تمدن و فرهنگ بشری است منتشر می‌گردد»

---

۷ . سوره مائه از قرآن کوفی با ترجمه استوار فارسی: هشت.

۸ ، این قرآن در سال ۱۳۸۳در اولین ضمیمه از مجله آینه میراث با مقدمه مبسوطی از علی رواقی چاپ و منتشر می‌گردد.

قرآن شماره ۴ سرآغاز نهضت نسخه‌برگردان‌های آستان قدس

نهضت چاپ نسخه‌برگردان نسخه‌های خطی قرآنی کتابخانه آستان قدس از قرار معلوم پیش از حضور احمدعلی رجائی بخارایی در این کتابخانه آغاز می‌گردد. مطابق سند دست‌نویس با تاریخ ۴۶/۸/۱۲ [سند شماره ۲] که برآورد اولیه‌ای از هزینه‌های چاپ و نشر قرآن شماره (۴) است. حکایت از این دارد که دوسال پیش‌تر از ورود احمدعلی رجائی بخارایی به مجموعه آستان قدس پیگیری‌هایی برای چاپ و انتشار این قرآن به صورت نسخه‌گردان در حال انجام بوده است. البته برای ما مشخص نیست که این پیگیری‌ها توسط چه کسی انجام گردیده و دور از ذهن نیست که از ابتدا شخص رجائی بخارایی پیشنهاد دهنده، متولی و پیگیر آن بوده است.

به هر روی مشخص است که از سال ۱۳۴۶ آستان قدس قصد داشته تا با همکاری بنیاد فرهنگ ایران که در آن زمان چاپ و انتشار نفایس نسخ خطی را به صورت نسخه‌برگردان در دستور کار خود داشته این قرآن را چاپ و منتشر نماید.

مرحوم رجائی در معرفی این نسخه نفیس می‌گوید:

«هنگامی که ورقهای درهم این قرآن که چون اوراق گل از جای خود به دور مانده بود منظم گردید، در نخستین بررسی دانسته شد که به گنجی دست یافته‌ایم. لغات زیبا و استوار و جاندار فارسی را مترجم استاد آن چنان برگزیده و به جای خود نشانده بود که گوهری چیره دستی رنگین دانه‌های گوهر را؛ والحق چنان سخنی را چنین ترجمه‌ای درخور است. علایم نسخه‌شناسی چون شیوه خط و نوع کاغذ و چگونگی اسلوب تذهیب و دیگر مشخصات، تحریر نسخه را به اواخر قرن ششم و اوائل قرن هفتم می‌کشاند. اما کهنی واژه‌ها، فصل و وصل، نوع ترکیبات، ادات و حروف و پسوند و پیشوندها و اسلوب سخن از این حد بسیار قدیمتر می‌نمود، خاصه که شباهتی در شیوه نگارش بین این ترجمه و ترجمه تفسیر طبری، که در نیمه قرن چهارم نوشته شده است مشهود بود»[۹]

این قرآن به قطع بزرگ ۲۸/۳ در ۳۶/۴ سانتیمتر دارارای ۱۸ سطر (۹ سطر متن و ۹ سطر ترجمه) بر روی کاغذ خانبالغ حنایی ضخیم کتابت شده است. کتاب بدون شیرازه و ورق ورق و فرسوده و آثار وصالی در جای جای کتاب به چشم می‌خورد تاریخ تحریر نسخه نامشخص و نام کاتب و شاید پدر او نامشخص است ولی آنچه از نام اجداد کاتب به جای مانده بدین قرار است: ... سعد بن عبدالجبار بن احمد المکنی بابی‌الحرث فی رمضان سنه ...

سوره فاتحه الکتاب از این قران ساقط و آنچه هست نونویس است، صفحه اول از سوره بقره و دو

۹. متنی پارسی از قرن چهارم هجری؟: ۶.

تصویر ۳. صفحه آغاز نسخه خطی قرآن شماره ۴

صفحه معوذتین دارای حاشیه و پیشانی و ذیل مذهب بسیار مختصر و کم کار است.

خط متن نوعی ثلث و خط ترجمه نسخ است و اعراب به شنگرف و لاجورد بدین ترتیب که برای تشدید و سکون رنگ لاجورد و جهت فتحه و ضمه و کسره و تنوین شنگرف بکار رفته است و تنوین مضموم بخلاف امروز با دو ضمه بر روی هم نمایانده می‌شود. .[۱۰]

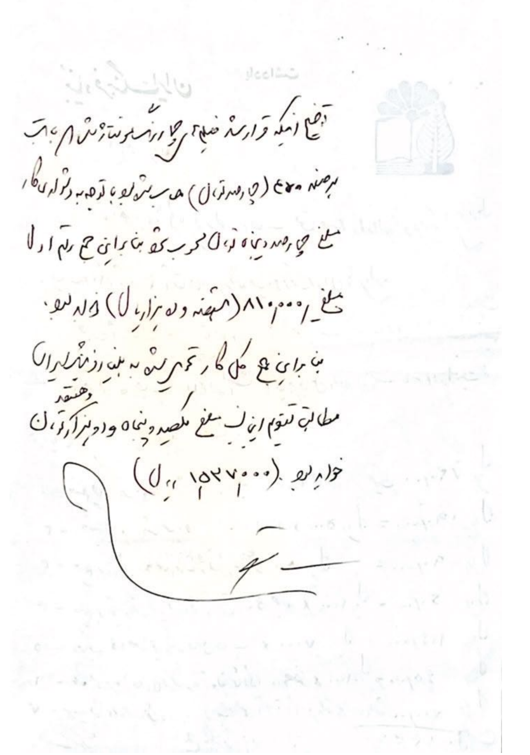
آستان قدس تصمیم می‌گیرد تا طی یک همکاری با بنیاد فرهنگ ایران این نسخه خطی ارزشمند را به صورت نسخه‌برگردان چاپ و منتشر نماید و در ابتدا چاپ و انتشار این کار که تا آن زمان در نوع خود پروژه‌ای بزرگ و خاص -از حیث حجم کار و رنگی بودن آن -در ایران به شمار می‌رفته بر عهده چاپخانه افق تهران گذاشته می‌شود.

مطابق سند شماره ۲ ریز هزینه اولیه چاپ نسخه‌برگردان این قرآن در مجموع یکصد و پنجاه و دو هزار و هفتصد تومان (۱۵۷۲۰۰۰ریال) توسط آقای محمدزاده خیاط مدیر چاپخانه افق برآورد می‌گردد. از متن نامه اینگونه بر می‌آید که در زمان نگارش نامه عکس‌برداری از نسخه و تهیه نگاتیو از آن انجام شده و حتی به جهت تعویق چاپ بخشی از نگاتیوها نیز خراب و غیرقابل استفاده گشته است.

۱۰ . همان: ۱۲.

بنیاد فرهنگ ایران
یادداشت
تاریخ

تصویر ۴. . سند شماره (۲) از مجموعه شخصی (رو)

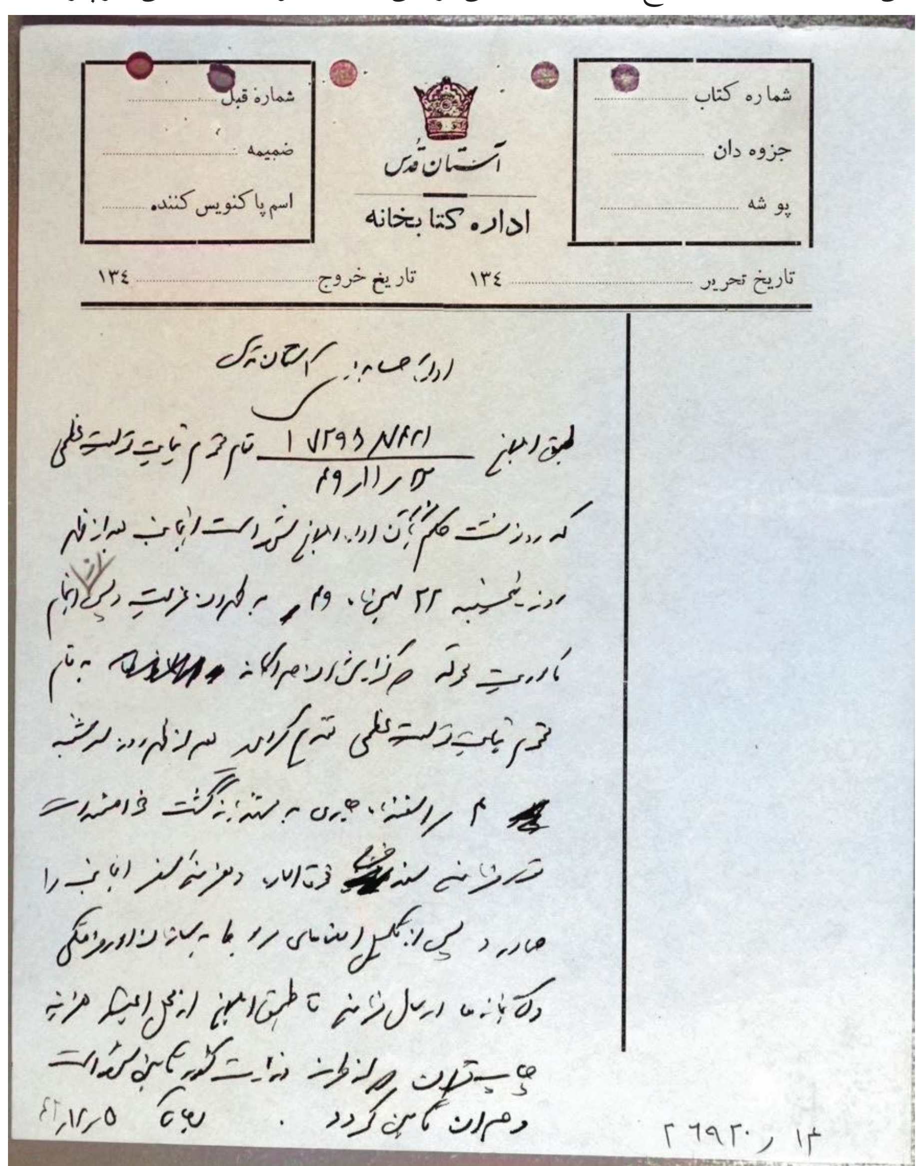
تصویر ۵. سند شماره (۲) از مجموعه شخصی (پشت)

اولین سندی که حکایت از پیگیری‌های رجائی برای چاپ نسخه‌برگردان نسخه خطی شماره (۴) دارد [سند شماره ۳]سندی است که در تاریخ ۲۲ بهمن‌ماه سال ۱۳۴۹ به دست خط خود ایشان در دست داریم و طی آن اعلام می‌کند در بعداز ظهر روز پنجشنبه ۲۲ بهمن ماه ۱۳۴۹ به تهران عزیمت نموده و پس از اتمام مأموریت محوله بعد از ظهر سه شنبه ۴ اسفند به مشهد بازگشته است.

مطابق گزارشی که رجائی در پی این سفر ارائه می‌دهد [سند شماره ۴] مشخص است که سعیدی سیرجانی (۱۳۱۰-۱۳۷۳) تقریبا از ابتدا او را در چاپ و انتشار این کتاب همراهی نموده است. سعیدی سیرجانی از یاران موافق رجایی بود و طی سالهای ۴۴ تا ۵۷ با بنیاد فرهنگ ایران همکاری و فعالیت داشت و البته هم در این پروژه و هم در چاپ و انتشار «سوره مائده از قرآن کوفی کهن باترجمه استوار فارسی» که پیش از این ذکرش گذشت و در سال ۱۳۵۰ شمسی توسط آستان قدس منتشر می‌شود، نقش پررنگی داشته است. چنانچه اشاره خواهیم نمود بعدها نیز که رجایی از آستان قدس می‌رود و حتی بعد از درگذشت او این سعیدی سیرجانی است که با اهتمام ویژه تلاش می‌کند تا این قرآن به چاپ برسد.

طی این سفر رجائی ضمن مشاهده اسناد رسمی چاپخانه طرف قرارداد یعنی چاپخانه افق، محمدزاده خیاط مدیر چاپخانه را متقاعد می‌سازد نظر به اینکه این کار مربوط به دستگاه مقدس رضوی است، از صفحه‌ای ده هزار ریال که پیشنهاد نموده بود صفحه‌ای ۵۰۰ ریال تخفیف بدهد که مدیر چاپخانه با دشواری قبول نموده و در نهایت مبلغ ۳۲ هزار تومان به نفع آستان قدس برای چاپ این کتاب صرفه‌جویی می‌شود.

طی نامه شماره ۲۵۹۱ در تاریخ ۱۳۴۹/۱۲/۵ رجائی گزارشی به نایب التولیه آستان یعنی باقر پیرنیا ارائه

آستان قدس

اداره کتابخانه

شماره کتاب ....
جزوه دان ....
پوشه ....

شماره قبل ....
ضمیمه ....
اسم پاکنویس کننده ....

تاریخ تحریر .... ۱۳۴ تاریخ خروج ۱۳۴

۱۷۲۹۳/۸۴۲۱
۲۶۹۲۰ / ۱۴

تصویر ۶. سند شماره (۳) مرکز اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی شماره ۱۶۹۲۰/۲

می‌دهد و نکات توضیحی درباره تخفیفی که پیرامون این قرارداد توانسته از چاپخانه افق بگیرد ارائه می‌دهد و در خصوص چک ضمانت نیز مطالبی را بیان می‌کند و در نهایت از پیرنیا می‌خواهد که چک ضمانت دریافت شده صرفا بر اساس ماده ۱۲ قرارداد مورد استفاده قرار بگیرد و پیرنیا نیز ذیل نامه پاراف کرده و می‌پذیرد. از این سند چنین برداشت می‌شود که برآورد هزینه کل چاپ این کتاب در سال ۱۳۴۶ که مبلغ ۶۰۰ هزار تومان در سال ۱۳۴۹ افزایش پیدا کرده است.

بسیار عجیب است که برآورد اولیه این پروژه از مبلغ ۱۵۷۲۰۰ تومان طی کمتر از سه سال به مبلغ ۶۰۰ هزار تومان افزایش پیدا می‌کند. که البته خوشبختانه در سال ۱۳۴۹ این پروژه مورد توجه وزیر کشور وقت قرار گرفته و مبلغ ده میلیون ریال به سازمان فرهنگ نامه قرآنی برای افست رنگی قرآن شماره ۴ و سایر مصارف سازمان مزبور پرداخت می‌گردد.

رجائی طی نامه‌ای به تاریخ ۱۳۴۹/۱۲/۱۱، خطاب به نایب‌التولیه آستان جدول تفکیکی مصرف این بودجه را ارسال می‌کند و تا تاریخ تنظیم این سند مشخصا مبلغ سه میلیون ریال از این وجه به حساب شماره ۶۴۸۴ بانک صادرات سازمان امور فرهنگی و کتابخانه‌ها واریز شده است.[سند شماره ۵] شیدایی، رئیس اداره حسابداری آستان قدس در آن زمان طی نامه‌ای بیان می‌دارد که کل این مبلغ در اختیار شخص رجائی است و حتی حسابداری هم دخالتی در آن ندارد [سند شماره ۶] که این امر حکایت از قدرت عمل رجایی و اهمیت چاپ این قرآن و البته سرعت انتشارش در آن روزگار دارد. به گونه‌ای که رجایی بتواند فارغ از بروکراسی‌های اداره مراحل چاپ و انتشار این قرآن را هرچه سریعتر به پیش برد.

نظر به مبلغ بالای هزینه‌های چاپ و انتشار کتاب از قرار معلوم در همان زمان صحبت بر سر این بوده که چاپ این قرآن به مناقصه گذاشته شود که رجایی مخالفت خود را با این قضیه ابراز می‌دارد و خطاب به نایب‌التولیه چنین می‌نویسد:

«نمی‌توان کاری بدین اهمیت را که در سطح بین المللی مورد توجه قرار خواهد داشت بجریان مناقصه گذارد و احیانا گرفتار چاپخانه‌های بی‌صلاحیتی شد»

آنقدر این کار در نظر رجایی مهم و قابل توجه بود که او آستان قدس را ملزم می‌کند که برای چاپش اقدام به خرید کاغذ از اروپا می‌کند. [سند شماره ۹] که البته با همه پیگیری‌ها و حساسیت‌های فوق‌العاده رجائی مجموعه اتفاقاتی موجب می‌گردد که انتشار این کتاب باز هم به تعویق بیفتد. اول آنکه در سال ۱۳۵۰ تولیت آستان قدس تغییر می‌کند و باقر پیرنیا (۱۲۹۸-۱۳۶۷) که از سال ۱۳۴۶ عهده‌دار این مسئولیت بود، جای خود را به حسن زاهدی (۱۲۸۵-) می‌هد. و متاسفانه زاهدی که از قرار معلوم از کفایت و درایت کافی برخوردار نبوده سرناسازگاری با رجائی برداشته و به علت

اختلافی که با رجائی داشت کارها را معطل می‌گذارد. [سند شماره ۹] و رجائی که دیگر وضعیت آستان قدس را برای ادامه همکاری مطلوب نمی‌بیند فعالیت‌هایش را ترک و بار دیگر به تهران رخت اقامت برمی‌افکند و در مدرسه عالی ادبیات و زبان‌های خارجی و دانشکده ادبیات دانشگاه تهران به تدریس مشغول می‌شود و البته ناچار می‌شود با استفاده از مدرک لیسانسش که در رشته حقوق قضایی بود برای گذران زندگی خویش در وزارت راه به کار حقوقی نیز بپردازد.[۱۱]

با جدا شدن رجائی از آستان قدس انتشار نسخه‌برگردان قرآن خطی شماره (۴) به محاق می‌رود و اختلاف زاهدی و رجائی و گذر زمان موجب می‌گردد که فیلم‌های تهیه شده در چاپخانه افق از حیز انتفاع ساقط گردد. با همه این اوصاف حدود سال ۱۳۵۵ از طرف بنیاد فرهنگ ایران به نایب التولیه وقت آستان قدس پیشنهاد شد که چاپ این قرآن نفیس با همکاری بنیاد و آستان قدس به انجام رسد و موافقت کردند و قرار شد کلیه مخارج از طرف آستان پرداخت و کمک‌های فنی را بنیاد تقبل کند و چاپ قرآن زیر نظر و با مسئولیت سعیدی سیرجانی که از ابتدای این پروژه از همراهان رجائی بود انجام پذیرد. برای شروع این کار آستان قدس مبلغ پانصد هزار تومان به صندوق بنیاد فرهنگ حواله نمود و از اواخر سال ۱۳۵۶ این پروژه بار دیگر آغاز می‌گردد.

در همین میان رجائی دچار بیماری سرطان گشته و در نهایت در اول مرداد سال ۱۳۵۷ از دنیا می‌رود و با این اتفاق ناگوار قرآن خطی شماره (۴) یکی از مهمترین حامیان خود را از دست می‌دهد. با این حال طبق گزارشی که سعیدی سیرجانی ارائه داده، می‌بینیم که بیش از ۲۵۰ صفحه از این قرآن نیز آماده چاپ می‌گردد. [سند شماره ۹] و این روند آماده‌سازی کتاب در سال ۱۳۵۷ تقریبا تا اواسط پاییز در جریان است. اما وقوع انقلاب ۵۷ و آشفتگی اوضاع بسیاری از فعالیت‌های جاری کشور را در دچار وقفه می‌کند و انتشار این کتاب نیز از این موضوع مستثنی نیست و برای بار دیگر این پروژه به عهده تعویق می‌افتد.

اما پرونده انتشار این قرآن بسته نمی‌شود. با وقوع انقلاب و فرار عده‌ای از رجال سیاسی و حتی فرهنگ و همچنین تغییر و تحولاتی در حوزه‌های مدیریتی دیری نمی‌پاید که پرونده انتشار این قرآن مجدد به جریان می‌افتد.

علی‌اصغر تهرانچی که در بدو ورود امام عضو ستاد مرکزی کمیته استقبال و رابط بازار بود، در اوایل فروردین سال ۱۳۵۸ به عنوان سرپرست بنیاد فرهنگ ایران منسوب می‌شود. وی در همان زمان با حضور در بنیاد از معاون وقت بنیاد یعنی آقای سعیدی سیرجانی می‌خواهد که طی صورت جلسه‌ای متن قرآن را صفحه‌شماری کرده و به شخصی با نام آقای قائنی تحویل دهد. [سند شماره ۹]

---

۱۱. از شمار خرد .... محمدجعفر یاحقی. یادنامه استاد زنده‌یاد دکتر احمدعلی رجایی بخارایی (مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد. شماره سوم و چهارم، سال بیست و ششم، شماره ۱۰۲-۱۰۳، پاییز و زمستان ۱۳۷۲، ص. ۵۶۴.

بسمه تعالی
کمیته موقت انقلاب اسلامی
شماره ۲۶۲۹
تاریخ

از: کمیته مرکزی انقلاب جمهوری اسلامی
به: جناب آقای دکتر پرویز خانلری

باستناد نامه شماره ۶۷ - ۵۸/۲/۱۰ از واعظ طبسی سرپرست آستان قدس رضوی قرآن شماره ۴ نفیس برای چاپ به تهران منتقل شده است تا تجدید چاپ شود با وجود اینکه انتقال قرآن در زمان هویدا بوده ولی تاکنون به کتابخانه و یا موزه آستان قدس بر نگشته است ولذا لازم است جنابعالی اقدام مقتضی را انجام و قرآن مزبور را در اختیار آستان قدس رضوی قرار دهید.

کمیته مرکزی انقلاب جمهوری اسلامی
محمد رضا مهدوی کنی

آدرس: بهارستان، مجلس شورای ملی

از آن طرف در مشهد نیز عباس واعظ طبسی (۱۳۱۴-۱۳۹۴) در تاریخ ۲۵ بهمن سال ۱۳۵۷ طی حکمی از توسط آیت‌الله خمینی به سمت سرپرست آستان قدس رضوی منسوب می‌شود. او نیز که احتمالا بیم آنرا داشته که این قرآن در معرض خطری باشد در تاریخ ۱۰ اردیبهشت سال ۱۳۵۸ طی نامه‌ای به کمیته موقت انقلاب تقاضا می‌کند که این قرآن ارزشمند به مخزن کتابخانه آستان قدس بازگردانده شود.

سعیدی سیرجانی که از ابتدای تصمیم برای انتشار این کتاب حضور داشته و در جریان همگی فراز و فرودهای چاپ و انتشار آن بود در تاریخ هفدهم اردیبهشت سال ۱۳۵۸ گزارشی در معرفی قرآن شماره (۴) و ویژگی‌ها و ارزش آن و همچنین مختصری درباره مراحلی که این قرآن برای چاپ و نسخه‌برگردان شدن طی کرده به آقای تهرانچی سرپرست وقت بنیاد فرهنگ ارائه می‌کند. تهرانچی در حاشیه این گزارش به فردی به نام ناظم‌زاده دستور می‌دهد که گزارش دقیقی از میزان پیشرفت کار و حجم باقی مانده آن ارائه دهد و همچنین از او می‌خواهد که از آقای علی‌اکبر غفاری (۱۳۰۳-۱۳۸۳) برای ادامه کار و مشورت انجام و عدم انجام بهره بگیرد. [سند شماره ۹]

این در حالی است که در گزارش سیرجانی مؤکدا اشاره شده است که نظارت و سرپرستی چاپ آن بر عهده کسی باشد که اولا بار ریزه‌کاری‌های چاپ رنگی افست به خوبی آشنا باشد و ثانیا بر معارف قرآن نیز وقوف و بر زبان فارسی کهن نیز مسلط باشد. [سند شماره ۹]

علی‌اکبر غفاری هرچند به علوم دینی و معارف قرآنی آشنا بود و تجربه کار با بزرگانی چون علامه شعرانی، سیدجلال‌الدین ارموی را داشت و سالها به تصحیح و انتشار کتب دینی اهتمام و البته تجربه همکاری با ناشرانی چون انتشارات و کتابفروشی اسلامیه به مدیریت حجت الاسلام آخوندی را نیز در کارنامه خود داشت[۱۲] اما عملا تخصص و تسلطی بر صنعت چاپ و تکنیک‌های چاپ و نشر

۱۲. یادمان استاد علی‌اکبر غفاری. مرکز تحقیقات دارالحدیث. قم: انتشارات مرکز تحقیقات دارالحدیث، ۱۳۸۳، ص. ۲۵.

کتاب‌های اینچنین و به صورت رنگی را نداشت.

در تاریخ اول خرداد سال ۱۳۵۸ است که محمدرضا مهدوی کنی (۱۳۱۰-۱۳۹۳) که در آن زمان سرپرست کمیته موقت انقلاب اسلامی را عهده‌دار است طی نامه‌ای خطاب به پرویز خانلری[۱۳] از او می‌خواهد که قرآن خطی شماره (۴) را که سالها پییش در زمان نخست‌وزیری هویدا از آستان قدس به تهران منتقل. شده و در اختیار بنیاد فرهنگ ایران قرار گرفته است را به کتابخانه آستان قدس بازگرداند. [سند شماره ۸] آنطور که تقی بینش اشاره می‌کند این قرآن در آن زمان در محل بنیاد فرهنگ درون گاو صندوقی نگهداری می‌شد.[۱۴]

در این میان نامه‌های دیگری نیز میان آستان قدس و بنیاد فرهنگ رد و بدل می‌شود که متاسفانه ما از آنها بی‌اطلاع بوده و در دسترس ما نیستند. اما در تاریخ ۲۷ فروردین سال ۱۳۵۹ علی‌اصغر تهرانچی به عنوان سرپرست بنیاد فرهنگ و هنر ایران در نامه‌ای خطاب به حجت‌الاسلام شیخ عباس واعظ طبسی گزارش مالی از هزینه‌ها و کارهای انجام شده در خصوص چاپ و انتشار قرآن شماره (۴) ارائه می‌دهد که قابل توجه است.

مطابق این گزارش تهرانچی بیان می‌کند که فیلم کلیه صفحات پنج جلد قرآن تهیه و آماده است و تذهیب جلد چهارم برای گرفتن اوزالید آماده و تذهیب جلد پنج نیز در شرف آماده شدن است. و در ادامه با ذکر دلایلی سعی دارد که تولیت وقت آستان قدس را ترغیب نموده تا از ادامه فعالیت برای چاپ این کتاب منصرف نگردد. [سند شماره ۱۰]

تقی بینش نیز که در آن زمان مشغول نهائی سازی فرهنگ لغات قرآن خطی آستان قدس رضوی شماره (۴) در محل بنیاد بوده اشاره می‌کند که در آن زمان قسمتی از قرآن خطی شماره (۴) را برای گرفتن اوزالید به گراورسازی برده بودند.[۱۵]

تا زمان تنظیم این گزارش مبلغ ۲۳۵۸۸۳۱ ریال هزینه شده است و این در حالی است که آستان قدس در شهریور سال ۱۳۵۵ مبلغ پنج میلیون ریال پول طی یک فقره چک به حساب بنیاد فرهنگ واریز نموده است. [سند شماره ۱۰]

در تاریخ ۴ مرداد سال ۱۳۵۹ فردی با نام ابوالفضل صحتی نامه‌ای خطاب به سرپرست بنیاد فرهنگ ایران یعنی آقای تهرانچی ارسال نموده و ضمن گله و شکایت از بلاتکلیفی این قرآن و هزینه‌های کلانی که برای انتشارش صرف شده، اشاره می‌کند که حدود ۶۰۰ بند کاغذ اعلای ژاپنی که مخصوص

۱۳. البته به نظر می‌رسد که در آن تاریخ خانلری در زندان بوده و چنانچه اشاره شد تهرانچی سرپرستی بنیاد فرهنگ ایران را عهده‌دار بود.
۱۴. فرهنگ لغات قرآن: دوازده.
۱۵. فرهنگ لغات قرآن: سیزده.

قرآن خریداری شده نیز ۱۰ سال است که در انبار بنیاد خاک می‌خورد و بر اثر اسباب کشی و نقل و انتقالات در شرف نابودی است و از او می خواهد که هم تکلیف این کاغذها را روشن کند و هم صورتحساب‌ها و فاکتورهای هزینه شده که چاپ زیبا ارسال کرده و بلاتکلیف مانده هرچه زودتر روشن گردد. [سند شماره ۱۱]

عزیزالله جوینی در مقاله‌ای با نام «نسخه خطی قرآن شماره ۴» که در تاریخ فروردین و اردیبهشت سال ۱۳۶۰ در مجله نشر دانش منتشر می‌کند، ضمن معرفی این قرآن و اشاره به تأخیر انتشارش نوید این را می‌دهد که بنیاد تصمیم گرفته این اثر عظیم اسلامی را چاپ و منتشر کند.[۱۶]

این آخرین سند و اطلاعی است که از قرآن شماره (۴) در دست داریم و بعد از این تاریخ دیگر خبر و اسمی از نسخه‌برگردان این نسخه مهم و پرماجرا در دست نیست. تقی بینش در مقدمه‌ای که بر کتاب فرهنگ لغات قرآن خطی آستان قدس شماره ۴ می‌نویسد و تاریخ آن اول اسفند سال ۱۳۶۰ است با وجودی که توصیفاتی از این قرآن و اطلاعاتی درباره چاپ نسخه‌برگردان آن در سالهای ۱۳۵۸ ارائه می‌دهد اما خبر و اطلاعی از وضعیت این قرآن در زمان نگاشتن این مقدمه بیان نمی‌کند. به نظر می‌رسد که این قرآن در همان تاریخ به گنجینه آستان قدس بازگشته و در همان مخزن قرار گرفته است و تا به امروز نیز این قرآن با همه اهتمامی که مرحوم رجائی بخارایی و سعیدی سیرجانی برای انتشارش به کار برد شانس و اقبالی برای چاپ و انتشار به صورت نسخه‌برگردان را پیدا نمی‌کند.

قرآن شماره (۴) در کانون توجه

اهمیت و ارزش قرآن شماره (۴) آستان قدس آنقدر نزد رجائی بالا بود که از همان ابتدای فعالیتش در آستان قدس بجز چاپ نسخه‌برگردان آن طرح‌ها و برنامه‌های پژوهشی دیگری نیز برای اشاعه هرچه بیشتر و بهتر آن در نظر گرفته بود. دکتر محمدجعفر یاحقی در این باره چنین می‌گوید:

«یکی از آن قرآن‌های کهن که از همان آغاز به قرآن شماره ۴ مشهور گردید – برای آنکه شماره موقت آن در کتابخانه شماره ۴ بود- بکلی خواب و آرام از او ربود. اوراق نورانی و خوش خط و خوش ترجمه آن را چون گل می‌بویید و در جذبه واژه‌های ناب آن بی‌خود می‌شد. ترجمه آن را با تفسیرهای کهن، مانند طبری، سورآبادی، بصائر یمینی، کشف الاسرار و روض الجنان ابوالفتح رازی مقایسه می‌کرد و همواره آن را بر همگی اینها ترجیح می‌نهاد. بعدها حاصل این شیدایی و مقایسه‌های دقیق و دراز دامن را در کتابی با عنوان متنی پارسی از قرن چهارم هجری؟ چاپ و منتشر کرد. قرآن شماره ۴ با آنکه تاریخ نداشت، یعنی صفحه آخر آن درست از همان جایی که کاتب بایستی تاریخ آن را ذکر می‌کرد، ضایع شده بود، در نگاه وی بسیار مهم و ممتاز بود.»[۱۷]

---

۱۶ . نسخه خطی قرآن شماره ۴. عزیزالله جوینی. نشر دانش. فروردین و اردیبهشت ۱۳۶۰، ص. ۵۶.

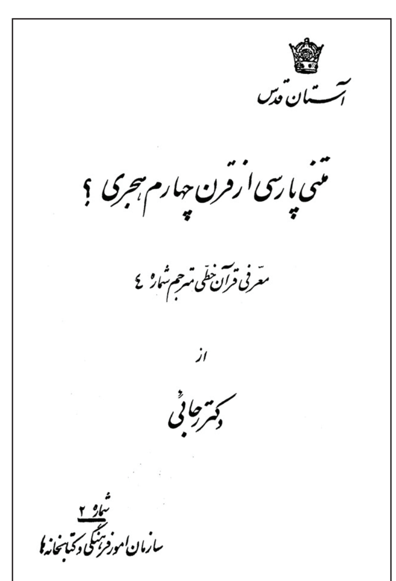
۱۷ . از شمار خرد ... .محمدجعفر یاحقی. یادنامه استاد زنده‌یاد دکتر احمدعلی رجایی بخارایی (مجله دانشکده ادبیات و علوم

متنی پارسی از قرن چهارم هجری ؟: معرفی قرآن خطی مترجم شماره ۴.

تألیف: احمدعلی رجائی بخارایی

مشهد: سازمان امور فرهنگی و کتابخانه‌ها، ۲۳۵ص.+۸۰ص.، [۱۳۴۹]

کتاب حاضر توصیفی مبسوط درباره قرآن شماره (۴) است که رجائی در بدو ورودش به آستان قدس و رؤیت این قرآن اقدام به نگارش آن کرده است و در این کتاب ضمن برشمردن مشخصات فیزیکی و شکلی نسخه به مقایسه ترجمه این قرآن با ترجمه تفسیر طبری از نظر وجوه اشتراک و افتراق و مقایسه شواهدی از این قرآن با دیگر تفاسیر، ذکر واژه‌های برابر پارسی، مقایسه ترجمه شش سوره کوچک با ترجمه تفسیر طبری، کشف الاسرار میبدی و روض الجنان و ... و همچنین هشت صفحه گراور از این قرآن پرداخته است.

در نگارش این اثر آقای ابراهیم قیصری، تقی بینش و آقای معصومی با او همکاری داشته‌اند. چاپ و انتشار این کتاب آنچنان از نظر رجایی و حتی پیرنیا مهم بود که پیرنیا طی نامه‌ای در تاریخ هفتم اسفند سال ۱۳۴۸ به چاپخانه دانشگاه مشهد دستور می‌دهد که در خارج از نوبت و به عنوان فوق‌العاده این کتاب تا روز عید غدیر چاپ و آماده گردد. [سند شماره ۱۲]

از قرار معلوم تیراژ کتاب حاضر بنابر سندی که در تاریخ ۱۰ تیر سال ۱۳۴۹ توسط مدیرعامل وقت چاپخانه دانشگاه مشهد دکتر اصغر مینو (۱۳۰۰-۱۳۹۰) ارائه شده ۴۰۰۰ نسخه بوده و در آن زمان هزینه انتشار این تعداد کتاب ۱۳۳۸۸۸ ریال بوده است. [سند شماره ۱۳] بالاخره چاپ این کتاب در تاریخ ۲۲ آبان سال ۱۳۴۹ به اتمام رسیده و ۴۰۰۰ جلد به همراه ۳۸۰ جلد زرکوب تحویل آستان قدس می‌گردد. [سند شماره ۱۴]

این کتاب در سلسله منشورات «سازمان امور فرهنگی و کتابخانه‌ها» شماره دوم را به خود اختصاص می‌دهد. و رجائی در ابتدای این کتاب آنرا به «باقر پیرنیا» تقدیم نموده است.

فرهنگ لغات قرآن خطی آستان قدس رضوی شماره ۴ با ترجمه فارسی کهن

تألیف : احمدعلی رجائی بخارایی

مقدمه: عزیزالله جوینی

تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی، وزیری، ۵۸۸، ۱۳۶۳.

انسانی دانشگاه فردوسی مشهد. شماره سوم و چهارم، سال بیست و ششم، شماره ۱۰۲-۱۰۳، پاییز و زمستان ۱۳۷۲، ص. ۵۶۰.

فرهنگ
لغات قرآن خطی آستان قدس رضوی
شمارهٔ ۴
با ترجمهٔ فارسی کهن
به کوشش:
دکتر احمدعلی رجائی بخارائی
مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی
تهران ۱۳۶۳

پیش از این رجائی پیشنهاد داده بود که همراه با انتشار این قرآن به صورت نسخه‌برگردان کتابی هم به ضمیمه آن منتشر گردد که حاوی کلیه لغات و ترجمه فارسی آنها و مقایسه قسمتهائی با تفاسیر باشد. [سند شماره ۵] و در تاریخ ۱۲ بهمن سال ۱۳۴۹ طی قراردادی [سند شماره ۷] ما بین نایب‌التولیه آستان قدس رضوی آقای پیرنیا و رجائی مسئولیت اینکار بر عهده خود او گذاشته می‌شود و او متعهد می‌گردد که کتابی متضمن مختصات و امتیازات ادبی قرآن شماره (۴) و لغت‌نامه دقیق الفبائی عربی به فارسی برای این قرآن تهیه و آنرا طی ۱۵ ماه بعد از امضای این قرارداد در اختیار آستان قدس قرار دهد. برای این قرارداد مبلغ یکصد و پنجاه هزار ریال حق‌التألیف منظور می‌گردد که دو ثلث این مبلغ پس از امضای قرار داد و یک ثلث باقی مانده پس از اتمام کار چاپ کتاب پرداخت می‌شود.

در انجام این پروژه دو تن از شاگران به یاری او می‌آیند ابراهیم قیصری و محمدجعفر یاحقی که در آن هنگام فارغ‌التحصیل لیسانسیه از دانشکده ادبیات بودند در استخراج شواهد و پاکنویس این رساله به استاد کمک کرده‌اند.[۱۸] اما از قرار معلوم این کتاب برخلاف آنچه در قرارداد تعهد شده بود که طی ۱۵ ماه به اتمام برسد، به سرانجام نرسیده و چاپش تا سال ۱۳۶۳ به تعویق می‌افتد.

درست همان موقعی که اولین نمونه چاپی این فرهنگ آماده می‌شود، ناگهان به واسطه مرگ نابهنگام استاد رجائی بخارائی این کار در عهده تعویق می‌افتد و بعد از انقلاب با پیشنهاد دکتر عزیزالله جوینی (۱۳۰۴-۱۳۹۱) این مسئولیت بر عهده او گذاشته شده و او با همراهی دو دستیار خانم‌ها سودابه برلیان و طلعت کاویان‌پور این کار را به سرانجام می‌رساند و در نهایت این کتاب به وسیله مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی در سال ۱۳۶۳ در تیراژ ۳۰۰۰ نسخه و در چاپخانه آفتاب در قطع وزیری و در ۵۸۸ صفحه به چاپ می‌رسد.

جوینی کار اصلاح فرم‌های چاپی را از سر می‌گیرد و با مطالعه و مرور دستنویس‌های تهیه شده و مراجعه به اصل قرآن خطی در مواقعی که لازم می‌بینند و بنا به گفته خود او در آن زمان در محل بنیاد فرهنگ درون گاو صندوقی نگهداری می‌شده است به مراجعه و مقابله می‌پردازد. به گفته او :

«این دستنویس‌ها که به وسیله شاگردان آن مرحوم تهیه شده بسیار دقیق بود. در عین حال با دقت خواندم و هرگاه مختصر افتادگی یا کمی عیب داشت از اصل قرآن اصلاح کردم. البته این مراجعه به

---

۱۸ . فرهنگ لغات قرآن خطی آستان قدس رضوی شماره ۴ با ترجمه فارسی کهن: یازده.

اصل قرآن در همه موارد ممکن نشد، زیرا: نخست آنکه اوراق قرآن بسیار فرسوده بود و هر بار که مراجعه می‌کردم می‌دیدم که هرچه کم‌تر به نسخه دست بزنم، ضایعات کم‌تر است، لذا در موارد بسیار ضروری آن هم با احتیاط زیاد صفحه نسخه را می‌گشودم و آن لغت مورد نظر را مقابله می‌کردم. دیگر آنکه در ضمن آماده شدن فرم‌های چاپی بوسیله «آی. بی. ام. قسمتی از قرآن را – که در پنج مجلد بود- برای گرفتن اوزالید به گراورسازی برده بودند که در آن هنگام مراجعه کردن غیر ممکن می‌نمود.»[19]

رجایی در این کتاب به سبکی نو و بدیع کوشیده است که تمام معانی مختلفی که برای یک لغت قرآنی آمده است را بیاورد و آنرا با همان ضبط فارسی که در متن نسخه است نشان دهد. نظیر آنچه در فهرست چاپ سوره مائده و نیز در بخشی از قرآن شماره ۱ به خط ثلث انجام داده بود.

[سند شماره یک][20]

شماره ۱۶۰
تاریخ ۵۰/۱/۲۹
[آرم آستان قدس]
آستان قدس
سازمان امور فرهنگی و کتابخانه‌ها

مقام محترم نیابت تولیت علمی
دومین قرآنی که برای چاپ سری خطوط مختلف برگزیده شد اوراقی پراکنده از قرآن کهنی است که از بین جزوات و اوراق اخیر الکشف بدست آمده است ۲۴۰ صفحه از این قرآن که بخط کوفی میانه و اعراب آن بسبک بسیار قدیم با نقطه سرخ و شد و مد با کبودی و دوایر فاصل برنگ طلائی و متن بخط سیاه و دارای ترجمه خوب فارسی و شامل سوره‌های مائده و انعام است به قطع وزیری در ۴ هزار صفحه بچاپ خواهد رسید طبق محاسباتی که بعمل آمده اگر بخواهیم آنرا دو رنگ (متن خطوط سیاه و اعراب‌ها به سرخی) چاپ افست کنیم هزینه عکاسی و چاپ آن در حدود ۳۰ هزار تومان می‌شود (غیر از کاغذ و صحافی) و با رنگ طلائی و آبی در کمال صرفه جوئی این هزینه در حدود پنجاه هزار تومان خواهد بود (غیر از کاغذ و صحافی) اگر نظر عالی بر این قرار گیرد که در ایام برگزاری جشنهای دوهزار و پانصدمین سال شاهنشاهی ایران از طرف آستان قدس هم هدیه‌ای به مهمانان و مستشرقان خارجی و داخلی داده شود چاپ قرآن با ۴ رنگ و مجموع هزینه آن دو برابر چاپ دو رنگ باشد ارجح است و هدیه نفیسی خواهد بود که خارجیان از ایران و آستان قدس بخارج می‌برند زیرا خط کوفی با ترجمه کهن برای اهل فن تحفه‌ای ارزنده است در این صورت بهتر است کاغذ بیشتر

---

۱۹ . همان: سیزده.
۲۰ . مرکز اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی: ۱۶۹۲۰/۱۸

تهیه شود و لااقل پنج هزار نسخه از آن بچاپ برسانیم که احتمالا مجموع هزینه آن با چاپ ۴ رنگ به ۷۵-۸۰ تومان بالغ خواهد شد.

حتی بنظر اینجانب مناسب خواهد بود اگر از اوراقی که برای نمونه و ملاک عمل از قرآن شماره ۴ افست شده یک صفحه انتخاب و در ذیل آن قید شود (هدیه آستان قدس رضوی به مناسبت جشن دوهزار و پانصدمین سال شاهنشاهی ایران) و به مهمانان از طرف جناب عالی هدیه شود تا آستان قدس نیز در کاری که فراخور شأن و مسئولیت اوست در این جشن ملی شرکت کرده باشد.

ممکن است صفحه را در قابی مقوائی هم گزارد و روی آن را با ورقه‌ای از نایلوین سفید ضخیم یا پلاستیک (بجای شیشه) پوشانید. علیهذا خواهشمند است ذیل نظر عالی را مرقوم فرمایند که آیا:

۱- قرآن خط کوفی را تنها برای مصرف عادی و وظیفه انتشاراتی در ۲ رنگ چاپ کنیم یا ۴ رنگ بقصد اهدا در جشنهای دو هزار و پانصدمین سال و در پنج هزار جلد.

۲- از نمونه قرآن شماره ۴ یک صفحه برای اهدا اضافه و جداگانه لازم است چاپ شود یا خیر و اگر لازم است درباره قاب مقوائی و روپوش پلاستیکی نظر عالی چیست .

با احترام

دکتر رجائی

[امضا]

[مهر دبیرخانه]

دفتر تولیت عظمی

شماره ۱۲۲۳

تاریخ ۳۱/۱/۱۳۵۰

[پاراف]

موافقم ... در چهار رنگ چاپ شود.

[امضا]

[سند شماره ۲] [۲۱]

[رو]

یادداشت

بنیاد فرهنگ ایران

---

۲۱ . آرشیو شخصی

[آرم بنیاد فرهنگ]
تاریخ ۴۶/۸/۱۲

گواهی می‌شود که آقای محمد زلمی؟ مدیر چاپ افق فیلم‌ها و ازالیدها و زینک‌های مربوط به چاپ قرآن شماره ۴ آستان قدس را به بنیاد فرهنگ ایران تحویل دادند.

قسمت اندکی از فیلم‌های نگاتیو و قسمت اعظم صفحات رنگ زرد و قرمز خراب شده است علتش هم تعویق کار چاپ قرآن بوده است. آنچه که قابل استفاده است با برآورد قیمت و هزینه کارهای انجام شده به شرح زیر است:

۱- فیلم چهار رنگ مونتاژ شده و آماده چاپ ۱۸۰ صفحه قیمت ۷۲۰۰۰۰ ریال
۲- فیم پزتیو رنگ سیاه ۳۸۰ صفحه ۵۰۰ ریال = ۱۹۰۰۰۰ ریال
۳- فیلم سه رنگ ۶۰ صفحه مونتاژ نشده بی رنگ ۵۰۰ ریال = ۹۰۰۰۰ ریال
۴- فیلم پزتیو رنگ سیاه روتوش شده ۶۰ صفحه * ۱۰۰۰ ریال = ۶۰۰۰۰ ریال
۵- زینک ۱۶ صفحه چهاررنگ قابل چاپ * ۷۰۰۰ ریال ۱۱۲۰۰۰ ریال
۶- عکاسی و بازسازی سرسوره‌ها و نقاشی آن ۶۵ فقر * ۱۰۰۰ ریال = ۶۵۰۰۰ ریال
۷- هزینه عکسای و خطاطی و بازسازی قریب صد صفحه آخر قرآن که بدستور من انجام شده ۲۰۰۰۰۰ ریال

جمع کل مخارج مورد قبول اینجانب ۱۴۲۷۰۰۰ ریال است.

[پشت]

توضیح اینکه قرار شد فیلم‌های چهار رنگ مونتاژ شده که بابت هر صفحه ۴۰۰ (چارصد تومان) حساب شده بود با توجه به دشواری کار مبلغ چهار صد و پنجاه تومان محسوب شود بنابراین جمع رقم اول مبلغ ۸۱۰۰۰۰ (هشتصد و ده هزار ریال) خواهد بود.

بنابراین جمع کل کار تحویل شده به بنیاد فرهنگ ایران مطابق تقویم اینجانب مبلغ یکصد و پنجاه و دو هزار و هفتصد تومان خواهد بود (۱۵۲۷۰۰۰)

[سند شماره ۳] [۲۲]

شماره کتاب
حزوه دان
پوشه

---

۲۲ . مرکز اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی: ۱۶۹۲۰/۲

[آرم آستان قدس]
آستان قدس
اداره کتابخانه
شماره قبل
ضمیمه
اسم پاکنویس کننده
تاریخ تحریر ۱۳۴ تاریخ خروج ۱۳۴

اداره حسابداری آستان قدس
طبق ابلاغ ۷۴۲۱/۱۷۲۹۶- ۲۲/۱۱/۴۹ مقام محترم نیابت تولیت عظمی که رونوشت حکم مزبور آن اداره ابلاغ شده است اینجانب بعدازظهر روز پنجشنبه ۲۲ بهمن ۴۹ به طهران عزیمت و پس از انجام ماموریت محوله که گزارش آن جداگانه به مقام محترم نیابت تولیت عظمی تقدیم گردید بع از ظهر روز سه شنبه ۴ اسفند ماه جاری به مشهد بازگشت خواهشمند است مقرر فرمایند سند خروج فوق العاده و هزینه سفر اینجانب را صادر و پس از تکمیل امضاهای مربوط به سازمان امور فرهنگی و کتابخانه‌ها ارسال فرمایند تا طبق ابلاغ از محل اعتبار هزینه چاپ قرآن که از طرف وزارت کشور تامین شده است وجه آن تامین گردد.
رجائی
۴۹/۱۲/۵

[سند شماره ۴] [۲۳]

شماره ۲۵۹۱
تاریخ ۱۳۴۹/۱۲/۵
[آرم آستان قدس]
آستان قدس
اداره سازمان امور فرهنگی و کتابخانه‌ها

مقام محترم نیابت تولیت عظمی
در اجرای مضمون ابلاغ۷۴۲۱/۱۷۲۹۶ - ۲۲/۱۱/۴۹ اینجانب در تاریخ ۲۲ بهمن ماه به طهران عزیمت و چهارم اسفندماه /۴۹ به مشهد بازگشت خلاصه گزارش مأموریت بقراری است که ذیلا از لحاظ

۲۳ . آرشیو شخصی؛ مرکز اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی: ۲۶۹۲۰/۱۱

عالی می‌گذرد:

۱- طبق نظریات هیأت مشاوران اینجانب همراه با آقای سعیدی ناظر چاپ قرآن به چاپخانه افق که برای اجرای عمل چاپ از طرف هیأت مشاوران انتخاب گردیده است مراجعه کرد پس از ملاحظه شرکت نامه و روزنامه رسمی که قانونا بایستی آگهی رسمیت شرکت‌ها در آن ثبت گردد آقای محمدزاده خیاط مدیرعامل چاپخانه مزبور را متقاعد ساخت که از صفحه‌ای ده هزار ریال که پیشنهاد کرده و مورد موافقت هیأت مشاوران نیز قرار گرفته بود نظر باینکه کار مربوط بدستگاه مقدس رضوی است صفحه‌ای ۵۰۰ ریال تخفیف بدهند مشارالیه بدشتواری تمام این تقاضا را پذیرفت و بدین ترتیب مبلغ ۳۲ هزار تومان به نفع آستان قدس صرفه جوئی بعمل آمد.

۲- قرارداد لازم را که به تصویت هیأت مشوران رسیده بود بامضای پیمانکار رسانید ولی در مورد دادن چکی بمبلغ ده ملیون ریال اعضای هیات مدیره چاپخانه رضایت نداشتند و می‌گفتند حجم کار کلیه ۶۰۰ هزار تومان است چرا باید یک ملیون تومان چک داد؟ آنچه بابت ضمانت حسن انجام کار در همه جا معمول می‌باشد ۹/۱۰ [نه دهم] جمع مبلغ دریافتی است از طرف دیگر چه تضمینی وجود دارد که در آینده برای وصول این چک اقدامی بعمل نیاید که بنظر اینجانب این نگرانی و ایراد بجاست معهذا بآقایان اطیمنان داده که ترتیبی داده خواهد شد که چک جز بر اساس ماده ۱۲ قرارداد و بر طبق رای کمیسیون اختلافی که در آن ماده پیش بینی شده مورد استفاده قرار نگیرد و بهر تقدیر چکی بمبلغ ده ملیون ریال با امضاهای قانونی دریافت داشت که با فتوکپی شرکت نامه و عین روزنامه رسمی و متن قرارداد ضمیمه است.

استدعا دارد ضمن امضای قرارداد در ظهر چک یا ذیل این گزارش تصریح فرمایند که از چک مزبور آستان قدس می‌تواند فقط بر اساس ماده ۱۲ قرارداد استفاده کند.
دکتر رجائی

پی‌نوشت مقام نیابت تولیت عظمی

اقداماتی که فرمودید هم تائید میشود در مورد چک هم همانطر که تقاضا شده است فقط بر اساس ماده ۱۲ قرارداد میتوان از آن استفاده نمود.
۵ اسفند ۴۹
باقر پیرنیا

[سند شماره ۵][۲۴]

شماره ۲۶۴۸

۲۴ . مرکز اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی: ۲۶۹۲۰/۱۰

تاریخ۱۳۴۹/۱۲/۱۱

ضمیمه

[آرم آستان قدس]

آستان قدس

اداره سازمان امور فرهنگی و کتابخانه‌ها

مقام محترم نیابت تولیت عظمی

بر اساس موافقت جناب آقای وزیر کشور با پرداخت مبلغ ده ملیون ریال به سازمان فرهنگ‌نامه قرآنی برای افست رنگی قرآن شماره ۴ و سایر مصارف سازمان مزبور بودجه‌ای که برای تقسیم مبلغ فوق پیش بینی شده ذیلا از لحاظ عالی می‌گذرد:

۱- مخارج چاپ ۵ هزار نسخه از قرآن برای ۶۴۲ صفحه بقرار صفحه‌ای ۹۵۰۰ ریال	/۶۰۹۹۰۰۰ ریال
۲- بهای کاغذ ۱۲۰ گرمی افست برای پنج هزار نسخه تقریبا	/۱۴۰۰۰۰۰ ریال
۳- بهای میشن و مقوا و سلوفون و تجلید پنج هزار نسخه	۱۰۰۰۰۰۰ ریال
۴- حق التالیف کتاب ضمیمه حاوی کلیه لغات و ترجمه فارسی آنها و مقایسه قسمتهائی با تفاسیر	۱۵۰۰۰۰ریال
۵- هزینه چاپ و بهای کاغذ و تجلید ۵ هزار نسخه از کتاب ضمیمه قرآن	۷۰۱۰۰۰ ریال
۶- حق الزحمه ناظران چاپ	۱۵۰۰۰۰ ریال
۷- مخارج مقابله اعرابها و هزینه‌های پیش بینی شده	۵۰۰۰۰۰ ریال
جمع	۱۰۰۰۰۰۰۰ ریال

خواهشمند است اولا در صورتی که تقسیم بودجه فوق مورد موافقت است مراتب را تصویب فرمایند.

ثانیا - چون بقراری که طی گزارش ۲۲۲۹-۱۵/۱۰/۴۹ بعرض رسانید نمی‌توان کاری بدین اهمیت را که در سطح بین المللی مورد توجه قرار خواهد داشت بجریان مناقصه گذارد و احیانا گرفتار چاپخانه‌های بی‌صلاحیتی شد و از طرف آن جناب نیز حذف تشریفات مالی با ارجاع به کمیسیون هیأت مشاوران تصویب گردید مراتب را تأیید فرمانید.

ثالثا - چنانچه ناظر یا ناظرانی برای امضای چکها و مخارجی که از این محل می‌شود ضرورت دارد تعیین فرمایند تا چگونگی تنظیم اسناد و حدود اختیارات اینجانب معلوم باشد. فعلا سه ملیون ریال از وجه مزبور که رسیده بدستور مقام عالی بحساب شماره ۶۴۸۴ بانک صادرات سازمان امور فرهنگی و کتابخانه‌ها ریخته شده که برداشت از آن با امضای اینجانب و حسابدار مربوط است.

دکتر رجائی

[سند شماره ۶][۲۵]

شماره ۲۲۹۱۱
تاریخ ۱۱/۱۲/۴۹
ضمیمه
[آرم آستان قدس]
آستان قدس

جناب آقای دکتر رجائی مدیر کل امور فرهنگی و کتابخانه‌های آستان قدس
پاسخ مرقومه شماره ۲۶۰۶ -۸/۱۲/۴۹ استحضار میدهد نظر باینکه اعتبار هزینه چاپ قرآن که از طرف وزارت کشور تامین شده است در اختیار خود جنابعالی است و اداره حسابداری دخالتی ندارد از طرفی اسنادی در اداره حسابداری صادر میشود که اعتبار و پرداخت آن از طرف اداره حسابداری بوده باشد خواهشمند است دستور فرمایند برای صدور سند از طرف حسابداری آن اداره اقدام نمایند.

رئیس اداره حسابداری آستان قدس - شیدانی
[امضا]

[پاراف]
سابقه ضمیم ش
۱۱/۱۲/۴۹
حسابداری
برای اتمام

توضیح آنکه برابر سوابق و احکام موجود هزینه سفر اینجانب بقرار کیلومتری دوریال و فوق العاده سفر روزانه یکهزار ریال است بهمین قرار سند صادر فرمائید
رجائی

[مهر دبیرخانه]
ورود بدفتر کتابخانه آستان قدس
بتاریخ ۱۱ ماه ۱۲/۱۳۴۹
شماره ۲۶۵۱

۲۵ . مرکز اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی: ۲۶۹۲۰/۱۳

[سند شماره ۷][۲۶]

شماره ۲۶۵۴

تاریه ۱۲/۱۲/۴۹

[آرم استان قدس]

آستان قدس

((قرارداد))

چون بفرمان مطاع مبارک ملوکانه بایستی قرآن خطی مترجم شماره ۴ آستان قدس رضوی بطریقه افست رنگی چاپ شود برای تهیه لغت نامه دقیق و معرفی مختصات علمی قرآن مزبور قرارداد ذیل بین آستان قدس به نمایندگی جناب آقای باقر پیرنیا نیابت تولیت عظمی و استاندار خراسان و آقای دکتر احمد علی رجائی بخارائی استاد دانشگاه مشهد و مدیر کل امور فرهنگی و کتابخانه های آستان قدس بمنظور تهیه کتاب مزبور منعقد می‌شود:

ماده ۱- آقای دکتر رجائی بر عهده می‌گیرند که کتابی متضمن مشخصات و امتیازات ادبی قرآن شماره ۴ و لغت نامه دقیق الفبائی عربی بفارسی قرآن مزبور تهیه نمایند.

ماده ۲ - مدت تسلیم کتاب مزبور ۱۵ ماه پس از امضای قرارداد خواهد بود.

ماده ۳- غلطگیری اصلی مطبعی بر عهده آقای دکتر رجائی خواهد بود و متقابلا آستان قدس تعهد می‌کند که بدون صدور اجازه چاپ از طرف ایشان چیزی بچاپ نرسد.

ماده ۴- قرآن و وسائل و مدارک لازم برای تحریر کتاب مورد بحث را سازمان امور فرهنگی آستان قدس در اختیار آقای دکتر رجائی خواهد گذارد.

ماده ۵- آستان قدس مبلغ یکصد و پنجاه هزار ریال بابت حق التألیف کتاب مزبور به آقای دکتر رجائی از محل اعتبارات اهدائی وزارت کشور به ترتیب ذیل می‌پردازد:

الف - دو ثلث مبلغ پس از امضای قرارداد

ب- یک ثلث باقی مانده پس از اتمام کار چاپ کتاب

این قرارداد که مشتمل بر پنج ماده است در پنج نسخه امضاء و مبادله شد و همه نسخه‌ها دارای اعتبار مساوی است

متعهد دکتر رجائی [امضا] نیابت تولیت عظمی و استاندار خراسان- پیرنیا [امضا]

۲۶ . مرکز اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی:۲۶۹۲۰/۱۲

[سند شماره ۸][۲۷]

بسمه تعالی
کمیته موقت انقلاب اسلامی
شماره ۲۶۲۸

از: کمیته مرکزی انقلاب جمهوری اسلامی
به: جناب آقای دکتر پرویز خانلری

باستناد نامه شماره ۶۷- ۱۰/۲/۵۸ از واعظ طبسی سرپرست آستان قدس رضوی قرآن شماره ۴ نفیس برای چاپ به تهران منتقل شده است تا تجدید چاپ شود با وجود اینکه انتقال قرآن در زمان هویدا بوده ولی تا کنون به کتابخانه و یا موزه آستان قدس برنگشته است و لذا لازم است جنابعالی اقدام مقتضی را انجام و قرآن مزبور را در اختیار آستان قدس رضوی قرار دهید.

کمیته مرکزی انقلاب جمهوری اسلامی
محمدرضا مهدوی کنی
[امضا]

[مهر دبیرخانه]
ورود به دفتر بنیاد فرهنگ ایران
شماره ۱۳۰
شماره ۱/۳/۱۳۵۸

[پاراف]
... خانم ....
لطفا شماره پرونده قرآن ....

[سند شماره ۹][۲۸]

بنیاد فرهنگ ایران [آرم بنیاد]

گزارش مربوط به چاپ قرآن شماره ۴ آستان قدس رضوی

قرآن شماره ۴ متعلق به آستان قدس رضوی نسخه نفیس کهنسالی است که ظاهرا با دقت زیاد برای

---

۲۷ . اسنادی از بنیاد فرهنگ: ۱۰۹؛ ۳۰۴.
۲۸ . اسنادی از بنیاد فرهنگ: ۱۰۹.

امیری یا فرمانروائی در حدود قرن پنجم نوشته شده است و بعدا افرادی متخصص و آشنا به معارف قرآنی آن را به دقت خوانده و تصحیح کرده‌اند اهمیت این قرآن علاوه بر جنبه‌های دینی، ترجمه سلیس و کهن فارسی آن است که می‌تواند راهگشای محققان زبان و ادبیات فارسی و نمونه‌ای از تلاش ایرانیان در تعظیم قرآن کریم و ترویج آن باشد.

در حدود ده سال پیش مرحوم دکتر احمدعلی رجائی که تصدی امور فرهنگی آستان قدس رضوی را بر عهده داشت به فکر چاپ این قرآن افتاد و از من کمک خواست. به وی قول همراهی دادم. قراردادی برای تهیه فیلم و چاپ با چاپخانه افق بسته شد و قرار شد برای چاپ هر صفحه چهار رنگ مبلغی در حدود یک هزار تومان پرداخت شود. کاغذ مناسبی نیز برای چاپ توسط آستان قدس از اروپا خریداری شد.

کار تهیه فیلم‌ها از طرف چاپ افق در جریان بود که نایب التولیه آستانه عوض شد و آقای زاهدی نایب التولیه جدید به علت اختلافی که با مرحوم رجائی داشت کارها را معطل گذاشت. در نتیجه گذشت سالها فیلم‌های تهیه شده در چاپخانه افق نیز از حیز انتفاع افتاد.

سه سال پیش از طرف بنیاد فرهنگ ایران به نایب التولیه وقت آستان قدس پیشنهاد شد که چاپ این قرآن نفیس با همکاری بنیاد و آستان قدس به انجام رسد و موافقت کردند و قرار شد کلیه مخارج از طرف آستانه پرداخت شود و کمک‌های فنی را بنیاد تقبل کند و چاپ قرآن زیر نظر و به مسئولیت بنده انجام پذیرد.

آستان قدس برای شروع کار مبلغ پانصد هزار تومان حواله کرد که عینا به صندوق بنیاد ریخته شد و از اواخر سال ۱۳۵۶ کارها شروع شد. تا اواسط پائیز گذشته فیلم کلیه صفحات آماده شد و بیش از دویست و پنجاه صفحه نیز آماده چاپ شد، اما به علت آشفتگی اوضاع، چاپ آن آغاز نگشت.

در اوایل فروردین امسال دو مأموری که از طرف آقای تهرانچی برای تصرف بنیاد آمده بودند اصرار کردند که اصل قرآن به آنان تحویل و کارهای انجام شده در اختیارشان گذاشته شود. با اینکه اصل قرآن تحویل شخص اینجانب شده بود و من شخصا و نه به عنوان معاون بنیاد مسئول نگهداری آن بودم، چون در وضعی اضطراری قرار گرفتم با حضور چند تن طی صورت مجلسی متن قرآن را صفحه شماری کردم و به آقای قائنی تحویل دادم و به ایشان تذکر دادم که چاپ این قرآن کار فنی است و اگر فردی غیر واردی در آن دخالت کند. ممکن است همه زحمات یک ساله ما به هدر رود و اگر ترتیب کارها به هم خورد دیگر بنده هیچ مسئولیتی نخواهم داشت، ایشان شنیدند و پذیرفتند و از آن تاریخ من هیچ دخالتی در این کار ندارم.

به نظر بنده چاپ این قرآن در درجه اول ضرورت و اهمیت است. باید نظارت و سرپرستی چاپ آن بر

عهده کسی باشد که اولا با ریزه‌کاری‌های چاپ رنگی افست به خوبی آشنا باشد و ثانیا بر معارف قرآن وقوف داشته و بر زبان فارسی کهن مسلط باشد.

در خاتمه به اطلاع می‌رساند که مبلغ پانصد هزار تومان پرداختی آستان قدس همچنان در صندوق بنیاد موجود است (گویا مبلغی از آن را برای پرداخت حقوق اعضای بنیاد استفاده کرده‌اند که باید برگشت داده شود) و مبالغ مختصری که تاکنون بابت فیلم و اجرت روتوش پرداخت شده است از صندوق بنیاد بوده است و شخص اینجانب نیز دیناری بابت این خدمت مقدس دریافت نکرده‌ام و نخواهم کرد.

با احترام

سعیدی سیرجانی، [امضا]

[یادداشت سمت راست سند صفحه اول:] آقای ناظم زاده، بررسی نمائید که چند درصد کار انجام شده و چند درصد باقیمانده است. از جناب آقای علی‌اکبر غفاری نیز برای ادامه کار و مشورت انجام و عدم انجام می‌توانید بهره فروان برید. ۱۷/۲/۵۸، تهرانچی

[سند شماره ۱۰][۲۹]

بسمه تعالی

شماره ۴۹۲۹

تاریخ ۲۷/۱/۵۹

دولت جمهوری اسلامی ایران

بنیاد فرهنگ و هنر ایران

حجت الاسلام آقای حاج شیخ عباس واعظ طبسی

تولیت آستان قدس رضوی- مشهد

عطف به نامه شماره ۳۲۳۲۸، مورخ ۲۵/۱۲/۱۳۵۸ امور مالی آستان قدس رضوی اشعار می‌دارد:

آستان قدس رضوی در شهریور ماه سال ۱۳۵۵ مبلغ پنج میلیون ریال طی چک شماره ۶۰/۹۲۲۹۸ ، مورخ ۶/۶/۵۵ بانک عمران مشهد و ۶۳۷ بند کاغذ به مبلغ ۶۴۷۰۰۰ ریال برای چاپ پنج جلد قرآن نفیس آستان قدس در اختیار بنیاد فرهنگ ایران قرار داد.

بنیاد فرهنگ ایران از همان تاریخ اشخاص صاحب نظر را برای این امر دعوت نمود که هزینه‌هائی به شرح زیر، بنیاد فرهنگ ایران متحمل شده است:

۲۹ . اسنادی از بنیاد فرهنگ: ۱۱۱.

۱- سال/ ۱۳۵۶	۵۰۰/۱۵۷ ریال
۲- سال/۱۳۵۷	۳۳۱/۳۰۱/۱ ریال
۳- سال /۱۳۵۸	۰۰۰/۹۰۰ سه فقره پیش پرداخت به چاپخانه زیبا برای تهیه فیلم
جمع	۸۳۱/۳۵۸/۲ رسال

کارهای انجام شده به شرح زیر می‌باشد:
الف- فیلم کلیه صفحات پنج جلد قرآن تهیه و آماده شده است.
ب- تذهیب چهار جلد برای گرفتن اوزالید آماده شده است.
ج- تذهیب جلد پنجم در شرف آماده شدن می‌باشد.

به دلایل زیر نمی‌توان از چاپ این قرآن صرف نظر نمود:
۱- از نظر فرهنگی انتشار چنین نسخه‌ای نه تنها نشان دهنده سابقه هنر خط و تذهیب می‌باشد بلکه نمایانگر ایمان و عشق واقعی به کتاب آسمانی می‌باشد.

۲- با انتشار عین نسخه اصلی، به صورت عکس که خود مستلزم دقت بیش از حد و کار توان فرسا می‌باشد می‌توان به کیفیت کار نسخه‌نویسی و کتابت با تمام ویژگی آن دست یافت با توجه به مطالب بالا نسبت به چاپ یا عدم چاپ قرآن نفیس آستان قدس رضوی (که حدود دو ماه است به دلایل نامه‌نگاری کار تذهیب و تکمیل آن تعطیل شده است) اعلام نظر فرمایند تا به همان نحو عمل شود.

سرپرست بنیاد فرهنگ و هنر ایران
علی‌اصغر تهرانچی، [امضا]
رونوشت: دبیرخانه سرپرستی

[سند شماره ۱۱][۳۰]

بنیاد فرهنگ ایران [آرم بنیاد فرهنگ ایران]

سرپرست بنیاد فرهنگ ایران
به اطلاع می‌رساند؛ قرآن آستان قدس رضوی معروف به قرآن شماره ۴ در ۵ جلد ده سال پیش برای چاپ به بنیاد فرهنگ ایران محول شد و از آن موقع تا حالا بنا به اظهار آقای فراهانی مسئول قرآن این کارها انجام شده: جلد اول و دوم و سوم و چهارم فیلم‌برداری و تذهیب، آماده است تا بعد از تهیه اوزالید تصحیح شود جلد پنجم احتیاج به تذهیب دارد از آنجا که افست قرآن با کتاب‌های دیگر تفاوت دارد لذا قراردادی در مورد افست و فیلم‌برداری، با هیچ چاپخانه‌ای بسته نشده و اصولا کار در

۳۰ . اسنادی از بنیاد فرهنگ: ۱۱۳.

حد کار هنری و فنی است و برای این کارها نمی‌توان بها و ارزشی تعیین کرد. کارهای قرآن نیز تا حالا در چندین چاپخانه تهیه شده مثلا در چاپخانه افق، حیدری، علمی، زر، زیبا بنابراین نمی‌شد که قراردادی تنظیم کرد.

از ده سال پیش تا حالا چند صد هزار تومان از بیت المال صرف این قرآن شریف شده بعلاوه نیروی انسانی و کاغذ و مرکب و وسایل دیگر. اکنون کارهای انجام شده که سرمایه‌ای بابت آن تلف شده در گوشه‌ای افتاده و بیم آن می‌رود بر اثر سرما و گرد و خاکی که بر روی آنها نشسته کارهای کرده تباه شود. امید می‌رفت بعد از انقلاب در مورد این کتاب رفتار می‌شد ولی متاسفانه تا کنون جز چندین گزارش و آمدن دو سه نفر مأمور از طرف آستان قدس رضوی هیچ گونه کاری صورت نگرفته. انتشارات هم تا آنجا که در توان داشته ، دست به دامان مسئولین امور شده از طرفی حدود ۶۰۰ بند کاغذ اعلای ژاپنی که مخصوص قرآن خریداری شده ۱۰ سال است که در انبار بنیاد خاک می‌خورد و آن هم بر اثر اسباب کشی و نقل و انتقالات در شرف نابودی است. ناچار این بار از جناب آقای تهرانچی سرپرست مؤمن و متعهد بنیاد استمداد می‌کنم تا تکلیف این ۶۰۰ بند کاغذ و کارهای انجام شده را روشن کند تا با توجه خداوند که صاحب قرآن است در عهد اسلامی به دست آقای تهرانچی گشوده شود آن هم با عمل نه با فرستادن نماینده بلکه خودشان این کار را با غلاقه و ایمان پی‌گیری نمایند و نیز چهار ماه پیش سه فقره صورت حساب چاپ زیبا برای پرداخت تقدیم شده که آن هم ب‌جواب مانده. کل مبلغ صورت حساب ۷۲۴/۹۸۲ ریال است که مبلغ ۹۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال آن پرداخت شده و فقط -/۷۲۴/۹۲۸ ریال آن باقی مانده، مدیر چاپخانه با توجه به کسادی کار چاپخانه چندین بار و برای وصول این مبلغ به بنیاد مراجعه کرده و بلاتکلیف مانده البته این مبلغ ۹۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال هم در زمان آقای تهرانچی که سرپرستی بنیاد را دارند پرداخت شهد لذا با توجه به اینکه کارهای انجام شده موجود است می‌شود بعد از رسیدگی پول چاپخانه را پرداخت اینک فتوکپی صورت حسابی که در تاریخ ۱۲/۱۲/۵۸ ارسال شده بار دیگر تقدیم می‌شود و استدعا دارد ترتیبی داده شود تا وضع بدهی به چاپخانه روشن و مدیر چاپخانه از بلاتکلیفی نجات پیدا کند

با تقدیم احترام، ابوالفضل صحتی

۴/۴/۵۹ ، [امضا]

[سند شماره ۱۲][۳۱]

شماره — [آرم آستان قدس] — تاریخ ماه ۱۳۴

آستان قدس

[تاریخ و متن همه متن به صورت دستی]

۱۶۸۱۷/ن۴۰۷

۴۸/۱۱/۲

۳۱. مرکز اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی: ۲۶۹۲۰/۶

چاپخانه دانشگاه مشهد

آقای دکتر رجائی مدیر کل فرهنگی آستان قدس شرحی در معرفی یکی از قرآنهای مترجم و نفیس کتابخانه آستان قدس تهیه کرده است که باید روز عید غدیر چاپ و آماده شود چون چاپ این رساله جنبه فنی دارد و از عهده چاپخانه‌های عادی که حروف معرب و وسائل کافی ندارند ساخته نیست خواهشمند است دستور دهند به عنوان فوق العاده به هزینه آستان قدس چاپ شود.

نیابت تولیت عظمی و استاندار خراسان - پیرنیا

[سند شماره ۱۳][۳۲]

شماره ۷۸

تاریخ ۱۳۴۹/۴/۱۰

پیوست دارد

[آرم دانشگاه مشهد]

چاپخانه دانشگاه مشهد

مدیر کل محترم سازمان امور فرهنگی آستان قدس رضوی

به پیوست دو نسخه صورت هزینه چاپ ۴۰۰۰ جلد (متنی پارسی از قرن چهارم هجری) که بگواهی کارشناسی اداره دارائی رسیده ارسال میدارد خواهشمند است دستور فرمایل نسبت به پرداخت مبلغ ۱۳۳۸۸۸ ریال بهای آن اقدام فرمایند.

مدیر عامل چاپخانه دانشگاه مشهد

[امضا]

دکتر مینو

[مهر دبیرخانه]

ورود بدفترنامه آستان قدس رضوی

شماره ۹۲ن

تاریخ ۱۸/۴/۴۹

[سند شماره ۱۴][۳۳]

شماره ۱۱۷

تاریخ ۲۴/۵/۴۹

۳۲ . مرکز اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی: ۲۶۹۲۰/۹

۳۳ . مرکز اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی: ۲۶۹۲۰/۴

پیوست دارد

آرم شیر و خورشید
دانشگاه مشهد
چاپخانه دانشگاه

ریاست محترم سازمان امور فرهنگی آستان قدس رضوی

پیرو نامه ۷۸-۱۰/۴/۴۹ به پیوست دو نسخه صورت هزینه چاپ و کاغذ یازده صفحه فهرست و گراور سوره های قرآن بقیه (متن پارسی از قرن چهارم هجری) که بگواهی کارشناس اداره دارایی رسیده ارسال میدارد چون تحویل کتاب موکول به صحافی آن میباشد و این امر مدتی به طول خواهد انجامید علیهذا خواهشمند است دستور فرمایند مبلغ یکصد هزار ریال بطور علی الحساب به این چاپخانه پرداخت گردد بدیهی است بقیه پس از اتمام صحافی و تحویل به کارپردازی پرداخت خواهد گردید.

مدیرعامل چاپخانه دانشگاه مشهد
دکتر مینو

[مهر دبیرخانه]
ورود به دفتر سازمان امور فرهنگی و کتابخانه‌های آ»تان قدس
تاریخ ۳۵/۵ ماه ۱۳۴۹
شماره ۷۴

[پاراف اول]

در تاریه ۲۳/۸/۴۹ تمامی ؟؟ ۳۸۰ جلد زرکوب، تحویل شده است در مورد صورت حساب استدعت دارد .... برای .... تطبیق ....
آقای فیاض
مذاکره می‌فرمایند
۲۵/۵/۴۹
[امضا]

[پاراف دوم]

آقای .... دائره انتشارات
رسیدگی فرمائید که کتب تحویل شود و صورت مورد ... است گواهی کنید تا تمام وجه پرداخته شود علی الحساب نمی‌توانیم پول بدهیم.

[امضا]
۳/۹/۴۹

اسناد متفرقه

تاریخ ۱۴/۴/۴۹
شماره ۸۴ ن
ضمیمه
[آرم آستان قدس]
آستان قدس
اداره .....

استاد محترم جناب آقای دکتر رجائی
مقام محترم مدیریت کل امور فرهنگی آستان قدس

اکنون که به دستور آن جناب کار چاپ جزوه «متنی پارسی از قرن چهارم» در معرفی قرآن نفیس و مترجم شماره ۴ موقت آستان قدس به اتمام رسیده است و مقرر شده است جزوه مزبور در جزو انتشارات نامه آستان قدس منظور و منتشر گردد مراتب به عرض می‌رسد تا چنانچه اجازه می‌فرمائید سه قلم اسناد چاپ و کلیشه و عکس به مبلغ   برای وصول به اداره حسابداری آستان قدس ارسال گردد. در ضمن همان طور که دستور داده‌اند مبلغ ۱۵۰۰ریال به عنوان پاداش برای آقای ناظران متصدی چاپخانه دانشگاه مشهد و ۵۰۰ ریال دستمزد آقای موسوی خوش‌نویس دفتر نیابت تولیت عظمی در ضمن منظور خواهد شد.

با تقدیم احترام [امضا] تقی بینش
۱۳/۴/۴۹

آقای بینش ریاست اداره انتشارات
طبق روش معمول در مورد سایر انتشارات از حساب اعتبار محله آستان قدس پرداخت فرمائید.
رجائی [امضا]
۱۳/۴/۴۹

شماره ۸۴ ن
تاریخ ۱۲/۴/۴۹

ضمیمه
[آرم آستان قدس]
آستان قدس

استاد محترم مدیریت کل امور فرهنگی آستان قدس

اکنون که به دستور آن جناب کار چاپ جزوه «متنی پارسی از قرن چهارم؟» در معرفی قرآن نفیس شماره ۴ موقت آستان قدس به اتمام رسیده و مقرر شده است جزوه مزبور در جزو انتشارات ضمیمه نامه آستان قدس منتشر گردد مراتب به عرض می‌رسد تا چنانچه اجازه می‌فرمایند سه قلم اسناد چاپ و کلیشه و عکس برای وصول به اداره حسابداری آستان قدس ارسال گردد. در ضمن همانطور که دستور داده‌اند مبلغ ۱۵۰۰ ریال به عنوان پاداش به آقای ناظران متصدی چاپ چاپخانه دانشگاه و ۵۰۰ ریال دستمزد آقای موسوی خوشنویس دفتر تولیت عظمی نیز در ضمن منظور شود.

تاریخ ماه ۱۳۴ | [آرم] | شماره
آستان قدس

بعرض برسد
گراورسازی خراسان بموجب ۲ برگ فاکتور ضمیمه تقاضای پرداخت مبلغ ۳۵۶۵۰ ریال اجرت ساخت کلیشه‌های آیات قرآن مجید جهت کتاب متن فارسی را دارد هرگونه امر فرمایند اقدام شود.

[امضا]
۱۱/۴/۴۹

[مهر دبیرخانه]
ورود بدفترنامه آستان قدس رضوی
شماره ن۹۳
تاریخ ۱۸/۴/۴۹

کتاب شماره ۱۲۵-۱۴/۹/۴۹
جزوه دان
پوشه
[آرم آستان قدس]
آستان قدس

اداره
شماره قبل
ضمیمه
اسم پاکنویس کننده
تاریخ تحریر ۱۳۴ تاریخ خروج ۱۳۴

اداره محترم حسابداری آستان قدس

با توجه بمفاد مرقومه شماره ۴۰۷ن/۱۶۸۱۷-۴۸/۱۱/۷ نیابت تولیت عظمی که رونوشت آن بضمیمه ایفاد میگردد چاپخانه دانشگاه مشهد ضمن نامه‌های شماره ۱۱۷-۴۹/۵/۲۴ و ۱۳۳-۴۹/۷/۱۶ با ارسال دو نسخه صورتحساب مطالبه مبلغ ۱۴۲۴۳۵ ریال هزینه چاپ و غیره را دارد از نظر اینکه تعرفه دارائی در دسترس نیست خواهشمند است دستور فرمایند با مراجعه به اقلام هزینه دو برگ کپیه صوتحساب واصله که بضمیمه است چنانچه ایرادی متوجه میزان مبلغ مورد مطالبه چاپخانه دانشگاه نباشد اعلام فرمایند که پرداخت نمایند

مدیر کل سازمان امور فرهنگی کتابخانه ها
دکتر رجائی
[امضا]